

NOVÝ SVIATOK V KALENDÁRI KOMUNISTICKÉHO REŽIMU: K FORMOVANIU OSLÁV ČESKOSLOVENSKO-SOVIETSKEHO VZŤAHU NA KONCI 40. ROKOV 20. STOROČIA

Zuzana HASAROVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta, Katedra histórie
Hodžova 1, 94901 Nitra
zuzana.hasarova@ukf.sk

HASAROVÁ, Zuzana. *New Holiday in the Calendar of the Communist Regime: The Formation of the Czechoslovak-Soviet Relationship Celebrations at the End of 1940s*. The paper deals with the preparations for the celebration of the Czechoslovak-Soviet friendship. Highlighted is particular the year 1949, beginning of the tradition. Discussed are the initial ideas about the content and form of celebration. Analysed are changes in comparison to the initial idea and offered are interpretations of possible causes. Explained is the ideological background of the festivities and its official interpretation by governmental representatives. Article referred also to the main organiser of the event, the Union of Czechoslovak-Soviet Friendship, and analyses it in the context of the political situation.

Kľúčové slová: Dni československo-sovietskeho priateľstva; Zväz československo-sovietskeho priateľstva; oslavy; národný príbeh; ideológia;

Keywords: Days of Czechoslovak-Soviet Friendship; Union of Czechoslovak-Soviet Friendship; Celebrations; Festivities; National narrative; Ideology;

Februárové udalosti z r. 1948 znamenali pre Československo výrazný obrat nielen na politickom poli, ale zasiahli i sféru ekonomického rozhodovania, hospodárskeho, kultúrneho, a spoločenského života. S nástupom komunistickej moci, ktorá si čoskoro získala monopolné postavenie v krajine a vyše 40 rokov rozhodovala o podobe štátu a jeho smerovaní, sa začal i postupný prerod v zmysle presadzovania novej ideológie¹ a pretvárania národného príbehu do tej po-

¹ Základom ideológie, vychádzajúcej z teórie marxizmu-leninizmu bolo „...vnesenie istoty, že sociálne nespravodlivý, nevypočítateľný a vykorisťovateľský liberálny kapitalizmus je odsúdený k dejinnému zániku. Podľa takzvaného historického poslania robotníckej triedy je robotnícka trieda na základe zvláštneho postavenia v spoločenskej výrobe povoláná revolučnou cestou zvrhnúť moc kapitálu a nastoliť vysoko humánnu spoločnosť – komunizmus.“ RATAJ, Jan. KSC a Československo I. (1945-1960). Praha: Oeconomica, 2003, s. 91. V marxistickej tradícii sa dá samotná ideológia chápať ako súhrn ideí, využívaných vládnuou triedou, pričom ich hlavnou

doby, ktorá čo navyiac vyhovovala aktuálnym zámerom strany a požiadavkám diktovaným z Moskvy. Výhradná orientácia Československa smerom na Východ v podmienkach bipolárneho delenia sveta a plán vybudovania socialistického zriadenia štátu – to všetko predpokladalo začiatok radikálnych zmien, pričom nepovšimnutou nezostala ani oblasť sviatkov a osláv.² Tie sa javili ako vhodné prostriedky na ovplyvňovanie širokých vrstiev spoločnosti, a to či už išlo o vnútorný – myšlienkový a emočný svet jednotlivca, alebo o budovanie vonkajšieho, režimom preferovaného obrazu spoločnosti.

Oslavy môžeme zaradiť k určitému druhu rituálov, ktoré si vytvára každá spoločnosť. Takéto ritualizovanie života je povinne sa opakujúcim vzorcom správania sa, ktorého funkciou je obnovovať a pravidelne potvrdzovať identitu členov skupiny ako aj celistvosť skupiny samotnej. S povahou režimu sa mení aj povaha sviatkov³ – kým zriadenia založené na demokratických princípoch prístupujú k pripomínaniu udalostí, sláveniu výročí a významných dní s väčšou voľnosťou, pre totalitné režimy je typické, že zo sviatkov robia nástroje na manipuláciu s mienkou, vyžadujú aktívnu účasť občana na nich a okolo sviatku oveľa častejšie rozvíjajú vlastnú mytológiu. Navyše, pokiaľ sa oslavy prenesú do totalitného prostredia, zvyknú mať niekoľko veľmi podobných znakov – podobnú estetiku, inscenačné prvky, znakovú reč, mytológiu či rečnícke prvky.⁴ Slávnosti tiež bývajú veľmi úzko späté s mocou, ktorú reprezentujú. Politickú moc v istom slova zmysle aj legitimizujú a poukazujú na jej hodnotový pôvod.⁵

---

funkciou nie je šírenie „pravdy“ o svete, ale posilňovanie vnútornej integrity a sociálnej solidarity spoločnosti. Nejde teda o poznanie pravdy ako takej, skôr o jej „ovládnutie“. Viac pozri: SELIGER, Martin. *The Marxist Conception of Ideology: A Critical Essay*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, 224 s.

- ² Pojmy ako sviatkov, slávnosť, oslava môžu zahŕňať viaceré charakteristiky a nie je celkom ľahké jednoznačne ich definovať, vymedziť. K variabilite terminológie spomenutých pojmov pozri: MANNOVÁ, Elena. Namiesto úvodu. Slávenie transcendentna alebo oslavovanie moci? Sviatkovanie, slávnosti a oslavy očami historikov. In KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid et al. „Vyjdeme v noci vo fakľovom sprievode a rozsvietime svet“. *Integračný a mobilizačný význam slávností v živote spoločnosti*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 9-17.
- ³ Pri radikálnej zmene mocenskopolitických pomerov pritom vzniká aj určitá prirodzená potreba spoločnosti vytvárať si nové sviatky a tie staré zatracovať, zavrňovať. Touto témou sa na príklade diania vo Francúzsku v 18. storočí zaoberá práca: OZOUFOVÁ, Mona. *Revoluční svátky 1789-1799*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, 351 s.
- ⁴ ŠEBEJ, František. Slávnostné symptómy totality. In *Týždeň*, 14.7. 2007, s. 78. Viac k funkciám sviatkov, k ich zhodným atribútom a rozdielnym prvkom pozri: KELLER, Jan. *Nedomyšlená spoločnosť*. 4. vydání. Brno: Doplněk, 2003, s. 66-87. K integračnej, legitimizačnej a komunikačnej schopnosti sviatkov pozri viac: KUŠNIRÁKOVÁ, ref. 2, 246 s. Tiež: SUCHÁNEK, Radovan. Vývoj svätkového práva od vzniku ČSR po súčasnosť. In *Státnost česká a československá – tradice a kontinuita. Příspěvky přednesené na vědecké konferenci konané ve dnech 4.-5. 6. 1998 v Zahradkách*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1999, s. 113-114. PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Oslavy piateho výročia vzniku slovenského štátu v nitrianskom regióne. In *SNP – Slovensko a Európa v roku 1944: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Múzeum SNP, 2014, s. 558-568.
- ⁵ VÁLKA, Josef. Homo festivans. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000, s. 8-9.

Potenciál, ktorý v sebe sviatky skrývajú si musel veľmi dobre uvedomovať aj komunistický režim. Svedčí o tom nápadný záujem vládnej moci o rýchle upravenie významu sviatkov, ich predefinovanie či úplné vymazanie z dovtedajšieho slávnostného života.⁶ Potreba dostať do ústrania niektoré dovtedajšie slávnosti a minimalizovať ich význam sa dotkla najmä tých, ktoré odkazovali na ducha prvorepublikovej demokracie či mali výrazný náboženský podtext. Naopak, do popredia museli vystúpiť dátumy viažuce sa k novým hrdinom a udalostiam formujúceho sa národného príbehu a jeho tzv. uzlových bodov, okolo ktorých je každý takýto „všeobecne akceptovaný opis dejín národa“ vystavaný.⁷

Okrem zvolenia si dní, ktoré sa neskôr stali pre československého občana dôvodom na oslavu – buď len čisto formálnu a povinnú, alebo aj s jeho hlbším

⁶ K prvej úprave sviatkového práva komunistami došlo už o necelý mesiac a pol po ich chopení sa moci, konkrétne 7. apríla 1948, zákonom č. 78/1948 Zb. Zákon, ktorým sa mení a doplňuje zákon o úprave sviatkového práva. Dostupné na internete:

<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1116_00.htm;

K odstraňovaniu niektorých výročí z kalendára ešte dochádzalo len veľmi nenápadne. Najprv len v presne stanovených prípadoch prestalo platiť ustanovenie o nedeliach, ktoré sa následne stali pracovnými dňami. Menilo sa tiež označenie sviatkov – zväčša išlo o sviatky s tradične kresťanským podtónom. Veľkonočné sviatky a všetko, čo sa spájalo s oslavami Kristovho zmŕtvychvstania, sa označovalo ako „sviatky jari.“ Do popredia sa dostával „ľudový“ duch osláv: podporoval sa zvyk vynášania „Moreny“, čo symbolizovalo lúčenie sa so zimou, so všetkým starým a so smrťou. Ako správny spôsob osláv bolo presadené slávenie prácou – ľudia vyšli na polia a pred domy, a venovali sa jarným prácam. Symboliku príchodu Mikuláša, Vianoc – narodenia Ježiša Krista, zase mali prekryť verejne organizované sprievody príchodu Deda Mráza, ktorý do ČSR po novom zavítal z ďalekej Sibíri. Aby bolo jasné, čo sa vlastne oslavuje, tieto sviatky sa dostali pod kolónku „sviatky zimy“. Viac: KOURA, Pert – KOUROVÁ, Pavlína. České vánoce od vzniku republiky po samotovú revolúciu. Praha: Dokořán, 2010, 360 s.

Ďalšia zmena zákona bola prijatá už v nasledujúcom roku 1949, v praxi však znamenala len potvrdenie stavu vytýčeného zákonom z roku 1948. Zákon č. 154/1949 Zb. Zákon, ktorým sa mení a doplňuje zákon o úprave sviatkového práva. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0302_00.htm;

Zásadný obrat v tomto smere doniesol až Zákon č. 93/1951 o štátnom sviatku, dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch, z dňa 2. novembra 1951. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0587_00.htm;

⁷ Takýto národný príbeh sa snaží vysvetliť hlavné vývojové línie príslušných dejín, na ktorých je príbeh stavaný a na ktoré sa má nadviazať pri jeho koncipovaní v zmysle predikcie budúcnosti. Aby sa stal všeobecne akceptovaným, je potrebné jeho dostatočné rozšírenie do spoločnosti, a to prostredníctvom ako médií, tak napríklad aj vzdelávacieho systému, literatúry, kultúry alebo aj už spomínaných sviatkov. Adekvátnu širitelnosť príbehu zabezpečujú okrem „príbehovosti“ také kritériá, ako zjednodušovanie zložitých súvislostí na jednoduché, lineárne vzorce, ľahká zapamätateľnosť príbehu a dramatická zápleтка. HUDEK, Adam. Najpolitickjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948-1968. Bratislava: Historický ústav SAV, Typoset print, 2010, s. 15. K vytváraniu národného príbehu v období po roku 1948 pozri tiež: HUDEK, Adam. Pokus o konštruovanie marxistického národného príbehu v rokoch 1948-1955. In Historický časopis, 2007, roč. 55, č. 4, s. 721-738. Práve pre prvé roky po chopení sa komunistov moci v ČSR platilo, že takýto národný príbeh vytváral samotný stranícky aparát, ktorý ho prispôboval základným ideologickým požiadavkám komunistickej strany. Ústrednou doktrínou bol historický a dialektický materializmus postavený na zásade triedneho boja a teórie striedania spoločenských formácií. HUDEK, Najpolitickjšia, ref. 6, s. 55-56. Mnohé z historických mýtov, ktoré si cieľavedome budoval komunistický režim pretrvali aj do súčasnosti. KOVÁČ, Dušan. O historiografii a spoločnosti. Bratislava: Prodama, 2010, s. 167.

citovým zaangažovaním a vnútorným stotožnením sa so slávenou skutočnosťou – bolo pre štátostranu žiadúcim vytvoriť tiež obraz, hoc i umelý a prikrášlený, ktorý by ponúkal ilúziu oddávneho prepojenia medzi ČSR a ZSSR. Podľa neho mal byť ich vzájomný vzťah pevne zakorenený v minulosti, prirodzene ústiaci do prítomnosti, s prísľubom prosperujúcej, šťastnej budúcnosti.⁸ A práve atribúty vzťahu medzi oboma krajinami – jeho štátom predkladaný charakter, vplyv a význam – sa stali predmetom každoročných celoštátnych osláv, využívajúc tak benefity, ktoré v sebe zmocnenie sa slávnostného okamihu nieslo.

Prvýkrát sa s myšlienkou oslavovania akéhokoľvek vzťahu medzi oboma krajinami, režimom označovaného za priateľský, stretávame na konci roku 1948.⁹ V tomto období sa začína na poradách Zväzu československo-sovietskeho priateľstva (ďalej ZČSP)¹⁰ čoraz častejšie skloňovať otázka popularizácie ZSSR a prostriedkov, ktorými by ju bolo možné dosiahnuť.¹¹ Potreba zvýšenia povedomia československých obyvateľov o ZSSR ako o novonadobudnutom partnerovi

⁸ Táto potreba zároveň vyplývala z marxistickej ideológie, podporujúcej predstavu tzv. zákonitosti historického vývoja, podľa ktorého malo ľudstvo smerovať cez jednotlivé spoločensko-ekonomické formácie až ku komunizmu ako k vrcholu spoločenského vývoja. BARNOVSKÝ, Michal. Sľuby a realita. Slovenská spoločnosť po februárovom prevrate 1948. In BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.). Storočie propagandy. Slovensko v osidlach ideológií. Bratislava: AEPRESS, 2005, s. 163. Pozri tiež: HUDEK, Najpolitickéjšia, ref. 6, s. 69.

⁹ Národní archiv České republiky (ďalej NAČR), fond (ďalej f.) Ústřední výbor Komunistické strany Československa 1945-1989 (ďalej ÚV KSČ 1945-1989), Masové organizace, archivna jednotka (ďalej ar. j.) 250, zväzok (ďalej zv.) 1. Zpráva o činnosti Svazu ČSP v roce 1949, strana (ďalej s.) 2.

¹⁰ ZČSP vznikol behom V. zjazdu Zväzu priateľov ZSSR, konaného v dňoch 22.-23. februára 1948, kedy došlo k jeho zlúčeniu so Spoločnosťou pre kultúrne a hospodárske styky so ZSSR. (KNAPIK, Jiří. Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948-1950. 1. vydanie. Praha: Libri, 2004, s. 166.) Akonáhle sa v máji 1949 spojil so slovenským Zväzom priateľov ZSSR, ZČSP nadobudol celoštátnu pôsobnosť. Základnou, a v podstate jedinou úlohou, ktorú mal Zväz plniť, bolo všestranne popularizovať ZSSR a jeho deklarovанú výnimočnosť vo všetkých sférach života. Takto vedená propaganda systematicky vytvárala ilúziu o ZSSR ako o najpokrokovejšej krajine, a sovietsky človek bol považovaný za vzor morálky a pracovných schopností. V období po februári 1948 bol vstup do zväzu chápaný ako dôkaz politicky správneho postoja, a aj keď členstvo v ZČSP malo byť dobrovoľné, zväz si každoročne robil rozsiahlu náborovú kampaň na rozšírenie svojich radov. Členstvo v ZČSP bolo uvádzané aj v osobných a kádrových dotazníkoch a životopisoch. Už v prvých mesiacoch po jeho založení bolo vytvorených 750 nových pobočiek a k členom sa radilo vyše 250.000 nových občanov. ZČSP mal pevnú organizačnú štruktúru – bol tvorený rozsiahlou sieťou pobočiek, ktoré vznikli v podnikoch, na školách, družstvách atď. Pobočky následne spadali pod okresnú, krajskú a celoštátnu úroveň. ZČSP si vydával aj vlastnú tlač – do konca 50. rokov 20. storočia to boli: Svět sovětů, na Slovensku bol jeho obdobou Svet socializmu, Praha – Moskva, Čtení o SSSR, Poznáváme Sovětský svaz, Kulturní besedy SČSP, vestník Přítel SSSR, Šestina světa SSSR v obrazech. Všetky spomínané vychádzali vo vydavateľstve Svazové nakladatelství (od r. 1969 tzv. Lidové nakladatelství). Popri kultúrno-osvetovej práci a vydávaní tlače, však hlavnou náplňou ZČSP bolo organizovanie akcie, od roku 1951 známej pod názvom Mesiac československo-sovietskeho priateľstva. KNAPIK, Jiří. Průvodce kulturním děním a životným stylem v českých zemích 1948-1967: svazek II. Praha: Academia, 2011, s. 886-888.

¹¹ NAČR, f. Ústřední akční výbor Národní fronty 1948-1955 (ďalej ÚAV NF 1948-1955), kartón (ďalej k.) 69. Z činnosti Svazu čs.-sov. přátelství (1948), s. 3. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69, Zpráva, s. 2. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 24. Svaz československo-sovětského přátelství. Ústřední sekretariát, s. 2. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 24. Zápis (ze dne 17. prosince), nečíslované.

na poli politickom, kultúrnom a hospodárskom sa oficiálne dávala do súvislosti so zostrojúcim sa bojom za mier, ale najmä so „správnym“ pochopením tzv. budovateľských úloh, ktoré pred povojnovou ČSR stáli.¹²

Na prelome rokov 1948 a 1949 sa navyše zdvihla akási sebakritika v kruhoch samotného ZČSP, zhrnutá do hodnotiacich referátov jeho dovtedajšej, ešte ani nie ročnej činnosti, a správ vytyčujúcich ďalší vývoj a smerovanie Zväzu. Nespokojnosť obrátená do vlastných radov a hojne živená – či možno rovno priam vyvolaná – kritikou KSC sa sústreďovala hlavne na otázky nedostatočného poznania historického zázemia ZSSR a z neho plynúceho aktuálneho mocensko-politického postavenia a aspirácií.¹³ Aktuálny stav akoby vyvolával obavy, či kroky, ktoré novo etablujúci sa režim zavádzal alebo sa len chystal zaviesť, budú verejnosťou správne pochopené, bez väčších problémov prijaté a najmä do budúcnosti podporované. Vznikla preto potreba nielen odôvodniť momentálne dianie v krajine s prepojením na svetové udalosti a interpretovať ho pre režim žiadúcim spôsobom, ale zároveň i objasniť rolu ZSSR v celom procese a postaviť ho – spolu s KSC – do čo najpriaznivejšieho svetla. Vykreslenie ZSSR ako pokrokovej krajiny v každej sfére verejného života tak mohlo napomôcť k ľahšiemu prijímaniu i tých menej populárnych opatrení, pevnejšiemu ukotveniu novej moci na domacom politickom poli, ale aj k akémusi vnútornému stotožneniu sa s novo vytyčenými cieľmi pre spoločnosť a so smerovaním štátu.

Rovnako tak vzrástla i požiadavka na lepšie sebaaprezentovanie sa Zväzu samotného.¹⁴ V tomto prípade ale nešlo ani tak o snahu predstaviť zväzové aktivity a umožniť jednotlivcom a skupinám podieľať sa na ich organizácii a chode v prípade, že sa nadchnú ideami či spôsobom spolkovej práce. Prezentovanie tu skôr zahŕňalo súhrn určitých aktivít vykonaných medzi vopred vytipovanými skupinami obyvateľstva, ktorých cieľom mal byť prudký rast členskej základne v pravidelných časových intervaloch.¹⁵

Úvahy o tom, ako spojiť popularizáciu ZSSR v Československu s predstavnou činnosťou ZČSP a zároveň so ziskom nových členov, boli riešené na niekoľkých schôdzkach ZČSP. V mesiacoch január až marec 1949 dochádza k uzneseniu, že popularizácia má prebehnúť prostredníctvom široko rozloženej, sústredenej kampane československo-sovietskeho priateľstva, ktorú bude organizovať ZČSP za pomoci a aktívnej spolupráce všetkých zložiek Národného frontu a pod patronátom KSC. Ako príklad tejto akcie mali poslúžiť Týždne a Mesiace priateľstva v ostatných krajinách ľudovej demokracie.¹⁶

¹² NAČR, f. ÚV KSC 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 1. Zpráva o činnosti Svazu ČSP v roce 1948, s. 2-3.

¹³ NAČR, f. ÚV KSC 1945-1989, Masové organizace, ref. 11, s. 2-3. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 70. SČSP – Informační zprávy, nečíslované.

¹⁴ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1989, k. 70, ref. 12, nečíslované. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Hodnocení. II. polletí revoluční činnosti SČSP, s. 1-2, s. 5.

¹⁵ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 70. K aktuální situaci ve Svazu čsp, nečíslované; bod Členská základna.

¹⁶ NAČR, f. ÚV KSC 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 2. Zápis ze zasedání Ústředního výboru SČSP (18. ledna 1949), s. 2-3. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Zápis ze schůze dne 22. února 1949, s. 4.

Po prvý raz sa myšlienka osláv jasnejšie sformulovala na zasadaní Ústredného výboru (ďalej ÚV) Zväzu dňa 8. apríla 1949.¹⁷ Od tohto obdobia sa začalo operovať s predstavou 10 dní (tzv. „Deset dnů československo-sovětského přátelství“; ďalej 10 dní), dátumovo ohraničenými 28. októbrom a 7. novembrom. Takýto model zrejme počítal s tým, že význam výročia vzniku 1. ČSR – ešte stále uvádzaného v kalendári medzi sviatkami ako pamätný deň republiky Československej – bude vhodné aspoň do istej miery prekryť novou tradíciou osláv.¹⁸ Prvé kroky ZČSP v tomto smere boli dosť neisté. Návrhy z počiatkových schôdzí riešiace základnú líniu osláv, programový harmonogram a navrhované ideové ciele akcie boli po každom rokovaní odosielané na schválenie Ústrednému sekretariátu KSČ (ďalej ÚS KSČ).¹⁹ Až do doručenia odpovede – v zmysle kladnom alebo zápornom – sa ZČSP za účelom prípravy Dní nestretával. Takáto vyčkávacia taktika, ukazujúca až prehnanú opatrnosť a snahu absolútne sa podriaďovať názoru strany vo veci akejkolvek požiadavky či pripomienky, nemusí nutne poukazovať len na nepripravenosť alebo neschopnosť vo veci jednať samostatne. Obdobie príprav v mesiacoch apríl až koniec augusta skôr odostiera iný model fungovania Zväzu a jeho vzťahu voči štátnej moci než ten, ktorý bol prezentovaný navonok. Miestami sa až zdá, akoby samotná iniciatíva Dní ani nevychádzala z radov ZČSP, ale od KSČ. Túto možnosť podporuje aj fakt, že o ich konaní sa začína uvažovať až po tom, čo je Zväz kritizovaný stranou a taktiež skutočnosť, že to bola práve KSČ, ktorá v konečnom dôsledku rozhodovala o náplni a podobe 10 dní. Zväz v prvom polroku príprav akcie plnil len funkciu akéhosi „dizajnéra“ osláv, vykonávateľa vôle štátnej moci, staral sa o prerozdeľovanie a plnenie úloh s nimi spojenými a poskytoval im osobnú záštitu. Sám však v žiadnej z otázok nerozhodoval, resp. nekonal bez súhlasu a odobrenia stranou, čo budí dojem značne obmedzenej suverenity danej inštitúcie.

Aj keď oslavy 10 dní mali začínať 28. októbra, v skutočnosti však bolo v daný rok pripomínanie si výročia vzniku 1. ČSR presunuté na nedeľu,²⁰ teda na 30. ok-

¹⁷ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Svaz československo-sovětského přátelství. Zápis ze schůze, (datovaná 8. 4. 1949), s. 1-2.

¹⁸ Zákon č. 78/1948 Zb., ref. 5. V čase osláv 28. októbra 1949 už podliehal novelizovanému zákonu z dňa 29. júna 1949. Zákon č. 154/1949 Zb., ref. 5.

¹⁹ Svedčí o tom korešpondencia medzi subjektami, ktorá je rozsiahlejšieho charakteru. Z celku vyberám napr.: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Svaz československo-sovětského přátelství. Zápis ze schůze (datované: 8. 4. 1949). Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Svaz československo-sovětského přátelství. (adresované: B. Geminder, ústredný sekretariát KSČ; z dňa 10. 5. 1949). NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Informace z jednání o programové náplni Deseti dnů (datované: 29. 4. 1949). NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 1. Svaz československo-sovětského přátelství. Zápis z přerokování některých bodů akce „10 dnů“, (adresované: Ústřední sekretariát KSČ, Praha – Na Příkopě I. datované 17. 6. 1949).

²⁰ Presúvanie sviatočných dní sa po februári 1948 stalo jedným z obľúbených nástrojov komunistickej moci na znižovanie významu niektorých sviatkov. Vychádzalo sa zo základného predpokladu, že je vlastne jedno, či sa daný sviatok pripomína o deň skôr alebo neskôr, cieľom bolo získať viac voľných dní za sebou. Preto sa bežne stávalo, že sviatok pripadajúci na štvrtok presunuli na piatok a vznikol „predĺžený víkend“. Ministerstvo práce a sociálnych vecí dokonca prijímalo osobitné vyhlášky, ktorými upravovalo pracovný čas a presúvalo osobné voľná. Aj keď sa tak na prvý pohľad zdalo, že vláda sa snaží vyjsť občanom v ústrety, v pozadí existoval zámer nenápadne manipulovať so sviatkovým kalendárom a ukázať, že komunistická strana

tóbra.²¹ V sobotu – v predvečer osláv, mal „niektorý z významnejších predstaviteľov štátu“²² predniesť na slávnostnom zasadnutí reč o podobe a funkcii vzťahu medzi ČSR a ZSSR, čím by bolo 10 dní oficiálne otvorených. Nasledujúce obdobie sa malo niesť v znamení akcií, naplňajúcich vopred vytýčený ideový program. Jeho hlavnými piliermi boli²³:

1. ZSSR v čele boja za mier
2. Význam československého spojenectva
3. ZSSR – príklad výstavby socializmu
4. ZSSR na ceste ku komunizmu
5. J.V. Stalin

Jednotlivé body boli – zrejme pre správne pochopenie a ľahšiu interpretáciu čo všetko si bolo možné pod heslom predstaviť a čo všetko doň bolo možno zahrnúť – ďalej špecifikované. ZSSR mal byť v prvom rade predstavený ako „hlavná a nezlomná prekážka na ceste vojnových paličov“, ako víťaz v boji o mier a slobodu. Ďalej vystupoval ako zjednotiteľ slovanských národov a ten, ktorého „mierová politika“ bola interpretovaná ako záruka našej vlastnej – československej bezpečnosti.²⁴ Vsadenie na kartu slovanskosti pritom zohrávalo významnú rolu v hľadaní styčných bodov medzi ZSSR a ČSR naprieč históriou. Bod jeden sa teda upínal ešte k časom druhej svetovej vojny, využívajúc postavenie a renomé, ktoré si Zväz – najmä na jej konci – vybudoval. Vhodne tu poslúžil i stále prítomný pocit strachu a ohrozenia z prípadného narušenia mieru, čomu dopomáhala nielen nedávna skúsenosť s vojnovým stavom, ale aj aktuálne bipolárne rozdelený svet. Navyše, v československom prípade tomu nahrávala aj režimom často zdôrazňovaná „mníchovská zrada“ západných veľmocí, trauma, ktorá ešte stále nebola politickými elitami ani radovými občanmi spracovaná. Využívanie či priamo vyvolávanie pocitu strachu a ohrozenia je zároveň jedným z typických znakov totalitných režimov 20. storočia.²⁵

---

môže rozhodovať aj o tom, čo a kedy sa bude sláviť. V tomto ohľade zohralo svoju rolu aj rušenie tzv. ustanovení o nedeliach. (Zákon č. 78/1948 Zb., ref. 5.) V praxi to znamenalo, že siedmy deň týždňa sa mohol stať pracovným, ak to pripadalo v prospech hospodárskych záujmov štátu. Túto záležitosť prvýkrát ošetril už zákon z roku 1948, jeho novelizácia o rok neskôr daný stav potvrdila. Vďaka tomuto systému tak nebolo ničím nezvyčajným, keď sa počas roka vyskytlo niekoľko pracovných sobôt a nediel. (MIHÁLIKOVÁ, Silvia. Sviatky na Slovensku ako súčasť politických rituálov. In *Historický časopis*, 2005, roč. 53, č. 2, s. 346-347.) V prípade 28. októbra 1949 to znamenalo hneď dvojnásobný zásah – nielenže bol „odložený“, prenesený na neskorší dátum, ale bol presunutý práve spôsobom, ktorý zaručoval, že sa z inak dňa pracovného pokoja, ktorým výročie vzniku 1. ČSR inak bolo, stal deň všedný, s pracovnou povinnosťou.

²¹ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 1. Svaz československo-sovetského přátelství. Usnesení, nečíslované, bod 2.

²² Uvažovalo sa najmä nad K. Gottwaldom, ale v návrhu padli aj mená Z. Nejedlého a V. Širokého. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Předběžný návrh akce „10 dnů československo-sovetského přátelství“, s. 2-4. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 24, K akcím státně – politickým. Návrh, s. 2.

²³ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. ref. 21, s. 2-4.

²⁴ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1989, k. 23, ref. 21, s. 2-4.

²⁵ Pre diktatúry je živenie obáv svojich občanov z možných nepokojov a konfliktov typickým znakom. Ním sa pokúšajú nielen umelo si vytvoriť nepriateľa – čo napomáha budovaniu predstavy,

Tento moment využíva aj druhý bod ideologického programu. Hodnotu československo-sovietskeho vzťahu vidí hneď v niekoľkých dejinných udalostiach, významne dopadajúcich na podobu a existenciu samostatného štátu. Po prvýkrát už v roku 1918, kedy doslova hovorí, že „bez Sovietskeho zväzu by nebolo slobodnej ČSR.“ Režim celé dianie, ktoré vyústilo 28. októbrom 1918 rád spájal s iným, pre DČSP neskôr tak významným dátumom – 7. novembrom, teda výročím Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie (ďalej VOSR). Preto sa objavujú aj snahy datovať prerod časti rakúsko-uhorskej monarchie do samostatného Československa nie ku koncu októbra 1918, ale už k dátumu vypuknutia VOSR, teda do roku 1917. Ovládnutie takéhoto kľúčového okamihu československých dejín a jeho prispôsobenie si vlastným interpretáciám by umožnilo nielen zvýšiť vplyv ruských udalostí a ich dopad aj na krajiny geograficky vzdialenejšie, ale zároveň i degradovať význam domácich okolností, ktoré sa pre momentálne zriadenie stávali z ideologického hľadiska nepohodlnými. Koniec-koncov, s 28. októbrom sa štátna moc usilovala vysporiadať dlhšiu dobu. Po februárových udalostiach roku 1948 musel nutne prejsť formálnou aj obsahovou premenou, pokiaľ malo byť jeho oslavovanie aspoň v istom rozsahu zachované.

Oslavy 28. októbra boli do komunistického prevratu jednými z najmohutnejších vôbec.²⁶ V časoch Prvej republiky boli do osláv zapojené všetky organizácie, spolky a celé československé obyvateľstvo bez rozdielu politickej príslušnosti. Väčšinou prebiehali podľa zaužívanej tradície, ktorú tvoril slávnostný sprievod mestom alebo obcou mieriaci do jej centra, prehliadka vojska a slávnostné príhovory, výročné valné zhromaždenia a schôdze, ale aj ľudová zábava či športové podujatia, filmové predstavenia i umelecké akcie.²⁷ Za zmienku stojí skutočnosť, že práve v tento deň sa po prvýkrát stretávame s lampiónovými sprievodmi, ktoré sa od roku 1953 stali pevnou súčasťou práve osláv v predvečer 7. novembra, a dodnes sú jednými z tradičných symbolov niekdajších osláv VOSR v Československu, ktorý pretrval až do pádu režimu.

Výročie vzniku Československa bolo až do zákonnej normy z roku 1951 stále zaradené medzi štátne sviatky, teda zastávalo akýsi najvyšší, najväčší možný post medzi ostatnými výročiami a pamätnými dňami. Už v roku 1948 sa ho však dotklo spomínané ustanovenie o nedeliach, takže ak pripadol (alebo bol

---

že domáce obyvateľstvo musí byť stále v strehu a pripravené – ale aj efektívne odvracať pozornosť domáceho obyvateľstva od problémov týkajúcich sa napríklad vlastnej životnej úrovne, nefungujúcej ekonomiky krajiny a pod. Tým sa im darí usmerňovať masovú nespokojnosť a obracať ju z vnútra navonok. (ZAVACKÁ, Marína. A čo píš, bude vojna? Propagandistické využívanie pocitu ohrozenia v studenej vojne. In ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (eds.). Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15.-16. októbra 2002. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2003, s. 235.

²⁶ O ich podiele na formovaní ideológie v 1. ČSR pozri: OLEJNÍK, Milan. Podiel významných udalostí na formovaní štátnej ideológie na Slovensku v predmníchovskej ČSR. In *Forum Historiae*, 2008, roč. 2, č. 1. Dostupné na internete: <<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/39392/Olejnik.pdf>>; Tiež: MICHELA, Miroslav. Dve výročia „dňa slobody“. K oficiálnemu pripomínaniu 28. októbra 1918 na Slovensku v rokoch 1918-1938. In *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách: jubileum Valeriána Bystrického*. Bratislava: Veda, 2016, s. 207-218.

²⁷ SOBOTKOVÁ, Jitka. *Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948-1989* [Disertačná práca]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 34-36.

presunutý) na tento deň, stával sa z neho automaticky deň pracovný.²⁸ V roku 1948 sa zmenila aj jeho ideologická náplň. Vznik Československa bol interpretovaný ako výsledok boja ľudu za slobodu, pričom „impulzom k vzbure voči starým poriadkom“ a k nadobudnutiu samostatnosti im bola práve VOSR. Pri tvorení takéhoto obrazu boli využité aj revolučné udalosti z roku 1918 – vedúcu úlohu v revolúcii prevzala podľa komunistov buržoázia, ktorá postupne odbúravalala sociálne a demokratické vymoženosti. Potom do procesu vstúpil vznik KSČ, ktorá začala bojovať za pravé hodnoty a podporovať robotnícku triedu v jej boji, vďaka čomu nastalo úsilie o znovu vydobytie si demokratických a socialistických ideálov. Udalosti, ktoré potom priniesol rok 1938 mali byť jasným dôkazom zrady veľkoburžoázie.²⁹ Máj 1945 znamenal v tomto pojatí kvalitatívny prelom, kedy sa začal boj o definitívne víťazstvo ľudovej demokracie, v podstate podnietený činmi zo 7. novembra 1917 (podľa juliánskeho kalendára, ktorý platil v Rusku išlo o 25. október) a paradoxne prerušený udalosťami 28. októbra 1918, teda vznikom Československa. Boj bol víťazne dovŕšený až vo februári 1948.

Vzťah novej politickej moci k výročiu sa musel už čoskoro prejavíť aj v právnej podobe. Stalo sa tak v rok 1951, kedy bol v role štátneho sviatku nahradený Dňom oslobodenia Československa Sovietskou armádou, teda 9. májom, a sám prepadol na post dňa pracovného pokoja.³⁰ Pritom sa zmenilo aj jeho označenie – bol vyhlásený za Deň znárodnenia a mal tak pripomínať znárodnenie bánk, poisťovní, lomov, kľúčového a ťažkého priemyslu, ktoré bolo vyhlásené nie náhodou 28. októbra 1945. To sa následne odrazilo aj do spôsobu slávania tohto dňa. Už v roku 1948 sa mala do popredia dostať bilancia 30-ročnej existencie ČSR s prízvukom na nové budovateľské úsilie republiky a pripravovaný päťročný plán.³¹ Podobne aj hlavné heslo v danom roku bolo orientované viac prokomunisticky než prvorepublikovo: „30 rokov republiky v znamení víťazstva ľudovej demokracie a cesty k socializmu.“³²

Pokiaľ prvý bod ideologického programu hovoril o spojenectve oboch krajín, dalo by sa očakávať, že nemalý dôraz bude kladený aj na zmluvu podpísanú 12. decembra 1943.³³ To sa však nestalo a zmienka o nej sa nenachádza ani

²⁸ Zákon č. 78/1948 Zb., ref. 5.

²⁹ SOBOTKOVÁ, ref. 26, s. 37.

³⁰ Zákon č. 93/1951 Zb., ref. 5.

³¹ SOBOTKOVÁ, ref. 26, s. 35.

³² Ďalšie oslavy, napríklad už v roku 1950, prebiehali formou verejných manifestácií len v Bratislave a Prahe. V krajoch malo ísť o akcie menšieho rozsahu, v okresoch sa mali konať len slávnostné zasadnutia a kultúrne večery. Viac sa do osláv nemali zapájať ani školy a podniky, pre tie boli naplánované cykly prednášok, ktorých nosnou témou bolo 5. výročie znárodnenia priemyslu. Takisto aj v nasledujúcich rokoch došlo k útlmu osláv na regionálnej úrovni. Oslavy 28.10. boli pomyselne nahradené oslavami VOSR, teda 7. novembrom. Blízkosť týchto dvoch výročí v kalendári umožnila, že oslavy VOSR úplne zatienili význam výročia vzniku republiky a 28. október bol spomínaný len okrajovo. Ráz osláv už neskôr ostal zachovaný – verejné oslavy sa konali iba vo veľkých mestách, v malých mestách boli na programe prednášky a schôdze. Okrúhle výročia, teda v rokoch 1958, 1968, 1978, 1988 boli charakteristické bohatším slávnostným programom, kladené na piedestál na úkor skutočného významu 28. októbra v podobe, v akej ho poznáme dodnes. SOBOTKOVÁ, ref. 26, s. 38-39.

³³ Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci z 12.12.1943 nadväzovala na zmluvu z roku 1935 uzatvorenú medzi Československom a ZSSR a zároveň znovu potvr-

v ďalšom rozpracovaní jednotlivých bodov. Popritom práve signovanie tohto kontraktu sa neskôr stalo kľúčovým bodom, ktorým od roku 1952 každoročne oslavy československo-sovietskeho vzťahu vrcholili a je nepopierateľné, že práce decembrová zmluva mala kľúčový význam aj pre ďalší vývoj československo-sovietskych vzťahov.³⁴ Spojenectvo so ZSSR bolo následne prepojené aj s víziou

---

dzovala dohody zjednané behom procesu uznania československej exilovej vlády Sovietskym zväzom a vyjadrené v zmluve júna 1941, podpísanej v Londýne.

³⁴ Znamenala výrazný obrat v zahraničnej politike československej exilovej reprezentácie, ktorá bola do tej doby silne orientovaná na západné vlády. Hlavným strojcom tejto koncepcie bol Edvard Beneš, ktorého predstava o povojnovom Československu spočívala v obraze štátu ako akéhosi mostu medzi Východom a Západom. Vyhádzala z udalostí 30. rokov 20. storočia, z následného vývoja v čase 2. svetovej vojny a tiež z geopolitického postavenia krajiny. Čelní predstavitelia československej politiky si už v priebehu vojny veľmi dobre uvedomovali, že osud štátu bude do výraznej miery závisieť práve od pomeru a rozloženia mocenských síl v Európe, a preto sa snažili jednak o spojenectvo so ZSSR, ale zároveň i o prehĺbenie spolupráce so západnými mocnosťami. Vzniklo presvedčenie, že práve Československo môže byť nápomocným pri prekonávaní vzájomnej nedôvery a nadväzovaní spolupráce medzi, doslova, že sa môže postarať o to, aby došlo k súčinnosti ostatného demokratického sveta so ZSSR. V tomto prípade už nešlo len o možnosť presadiť vlastné, československé záujmy – tie sa stali súčasťou všeobecnejších, celoeurópskych záležitostí, založených na princípoch trvalého mieru, rovnováhy a bezpečnosti. Realizáciu spomenutých cieľov sa malo zabezpečiť uzatváranie spojeneckých zmlúv ako so západnými štátmi, tak i so susediacimi krajinami na východe. Za hlavné sa považovalo dostatočne zabezpečiť predovšetkým stredoeurópsky priestor, ktorý sa ako v roku 1914, tak isto i v roku 1938 stal „výpadovým mostom nemeckého imperializmu“. V záujme dosiahnutia stability Beneš navrhoval vznik niekoľkých väčších politických jednotiek – blokov štátov. (BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zíttra*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1999, s. 196-197.) Malo ísť o decentralizované Nemecko, samostatné Taliansko, západoeurópsky blok zastúpený Veľkou Britániou, Francúzskom, Holandskom a Belgickom, a oblasťou stredoeurópskych štátov, združených okolo pevného jadra československo-poľskej aliancie alebo konfederácie, opierajúcej sa o ZSSR. Osud Maďarska a Rakúska mal byť doriešený až po skončení vojny. Podobné bloky mali sa mali vytvoriť aj na Balkáne, Pyrenejskom polostrove a v Škandinávii. Do novej európskej štruktúry mal byť nutne vtiahnutý aj ZSSR, čo Beneš odôvodňoval bezpečnostným aspektom a zamedzením rozširovania sa nemeckého vplyvu a agresie na východ od svojich hraníc. Viac: BROD, Toman. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939-1948. Československá cesta do sovietského područí*. Praha: Academia, 2002, 700 s. GONĚC, Vladimír. *Edvard Beneš a stredoevropská politika*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 129 s. PROKŠ, Petr (ed.). *Československo a Západ 1945-1948. Vzťahy Československa se Spojenými státy, Velkou Británií a Francií v letech 1945-1948*. Praha: ISV nakladatelství, 2001, 327 s. VESELÝ, Zdeněk et al. *Edvard Beneš – Československo – Evropa*. Praha: Professional Publishing, 2005, 164 s.

V zmysle daných predstáv a snáh došlo 12. decembra 1943 k podpisu československo-sovietskej spojeneckej zmluvy. Obe signujúce krajiny sa zaviazali k vzájomnej vojenskej i inej pomoci v prebiehajúcom konflikte s nacistickým Nemeckom a jeho európskymi spojencami. Zároveň odmietli vyjednávať s týmito štátmi o prímerí alebo uzatvárať mierové zmluvy bez tomu predchádzajúcej vzájomnej dohody. V nadväznosti na spojeneckú zmluvu z roku 1935 si Československo a ZSSR prisľúbili pomoc v prípade, že by v povojnovom období pokračovala nemecká agresívna politika voči východu (tzv. Drang nach Osten). Zmluva ďalej vymedzovala tesnú a priateľskú spoluprácu oboch krajín, pričom musela byť rešpektovaná ich zvrchovanosť, nezávislosť a zásada nemešania sa do vnútorných záležitostí druhého štátu. V medzinárodnom meradle sa Československo i ZSSR zriekali vstupu do koalícií, ktoré by boli namierené proti jednému z nich. (HAUNER, Milan. *Československo v evropské politice – hledání východisek. Beneš, německý problém a Rusko*. In NĚMEČEK, Jan (ed.). *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Díl 1., březen 1939–červen 1943*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1998, s. 67-69). Zmluva platila na 20 rokov, po uplynutí lehoty mala byť predĺžená vždy na 5 rokov.

hospodárskej prosperity, ktorú malo zabezpečiť nové, centrálné plánované hospodárstvo,³⁵ od roku 1949 predstavované prvou päťročnicou.³⁶

Dôležitou, priam podmieňujúcou zložkou v naštartovaní a perspektívnom udržaní ekonomickej stability však z pohľadu predostieraného KSČ nebol len súhrn hospodárskych a novo prijímaných normatívnych opatrení. Rozhodujúcim

---

Bol k nej pripojený aj protokol, ktorý umožňoval prístup tretieho štátu k dohode, tento však musel mať s ČSR alebo so ZSSR spoločné hranice. Po februári 1948 bola zmluva aj naďalej súčasťou československej zahraničnej politiky a bola využitá aj ako jeden z argumentov pre československú neúčast' na Marshallovom pláne. ŠTEFANSKÝ, Michal. Studená vojna. Slovensko 1946-1954. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2008, s. 13. Viac pozri: HANAK, Harry. President Beneš, Britové a budúcnosť Československa 1939-1945. In Historie a vojenství, 1995, roč. 44, č. 1, s. 11-37.

³⁵ Ide o hospodársky poriadok, ktorý sa vyznačuje centrálnym riadením a štátnym vlastníctvom. V tomto systéme stanoví plánovací úrad čo, v akom množstve, za akých výrobných podmienok, pre akých odberateľov a za koľko sa bude vyrábať a predávať. Podniky sa tak stávajú súčasťou plánovacej byrokracie, čo má za dôsledok výrazné obmedzenie samostatného rozhodovania sa v kľúčových otázkach a sú vtlačené do pozície plnenia nadiktovaných podmienok. Výrobné faktory ako pozemky, budovy a stroje spadajú do vlastníctva štátu, zisky spoločností sú „socializované“, teda spájané so štátnym rozpočtom. Hlavnými nevýhodami centrálné plánovaného systému hospodárstva sú najmä ťažkopádnosť, chýbajúci podnet zamerať sa na zákazníka a absentujúce využitie efektívnejších spôsobov výroby. ŠULC, Zdislav. Stručné dejiny ekonomických reforém. Brno: Doplněk, 1998, s. 13.

³⁶ Spomínanej päťročnici predchádzal prvý dvojročný plán, tzv. „první dvouletka“, ktorá bola prijatá formou zákona, a to konkrétne Zákonom č. 192/1946 Zb., ktorý pojednával o obnove vojnou zničenej ekonomiky. Štátny plán sa vzťahoval len na hospodárenie so strategickými surovinami. K centrálné plánovanému systému hospodárstva pristúpilo Československo až po roku 1948, kedy KSČ prišla k dovŕšeniu procesu znárodnenia a tým k likvidácii tretieho sektora ekonomiky. V novembri toho istého roku dochádza k prijatiu tzv. tvrdého kurzu, oficiálne schváleného IX. zjazdom KSČ v máji 1949 ako generálna línia výstavby socializmu. Táto línia vylúčila dovtedajšiu koncepciu zvláštnej československej cesty k socializmu a na miesto nej prijala plán urýchleného preberania sovietskeho modelu regulácie ekonomických procesov a soviétizácie ďalších spoločenských oblastí. Takýto prístup bol považovaný za najvhodnejšiu cestu, ako možno v zostrujúcej sa medzinárodnej situácii urýchliť v ČSR vybudovanie socializmu. Pomerne skoro tak začala byť schvaľovaná séria zákonov, ktorých uskutočňovaním (popri znárodnení priemyslu) predstavovala hlavné body transformácie po februárovej ekonomiky – išlo o tretiu pozemkovú reformu, likvidáciu súkromného vlastníctva v malovýrobe a kolektivizáciu poľnohospodárstva. Nástrojom riadenia zoštátneného hospodárstva sa stalo už spomínané centrálné plánovanie. RÁKOSNÍK, Jakub. Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945-1960. Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2010, s. 155, s. 158-160.

Päťročný plán bol ďalej vydávaný vo forme osobitného zákona, prostredníctvom ktorého bolo následne organizované a riadené celé hospodárstvo krajiny. Pôvodný návrh prvého päťročného plánu, spadajúceho do rokov 1949-1953, ešte vznikol zdola, kedy podniky vypracovávali svoje plány, ktoré koordinovala Ústredná plánovacia komisia, a rešpektoval možnosti a potreby československého hospodárstva. Prioritou bolo vytvorenie vhodných podmienok pre rast životnej úrovne, pričom rozhodujúcim zdrojom rastu sa mala stať vyššia produktivita práce. HEUMOS, Peter. „Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví!“ Dělníci a státní socialismus v Československu 1945-1968. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006, 145 s. Viac: KALINOVÁ, Lenka. Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969. Praha: Academia, 2007, 364 s. KAPLAN, Karel. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 232 s. PRŮCHA, Václav (ed.). Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. II. díl. Období 1945-1992. Brno: Doplněk, 2009, 1002 s.

predpokladom, ktorý mal zabezpečiť a garantovať rozmach krajiny bol predovšetkým dlhodobý a všestranne prekvitajúci vzťah so ZSSR. Tento pomer bol založený na princípe nerovného vzťahu učiteľ – žiak, vyjadrujúceho základnú premisu prosperity: len vtedy sa môže Československo ekonomicky vzmáhať, pokiaľ bude zachovaný spomínaný vzájomný „priateľský“ postoj oboch krajín. To pre ČSR znamenalo možnosť plne sa podriaďovať požiadavkám a predstavám ZSSR, alebo v opačnom prípade „priateľstvo“ ohroziť.³⁷

V nasledujúcich krátkych, heslovitých vetách ideologickej náplne 10 dní boli naznačené ďalšie z kontúr vzťahu ČSR – ZSSR, kde Sovietsky zväz jasne vystupoval ako záruka pokojného štátneho života, ako zjednotiteľ „pokrokových“ národov a bojovník za svetový mier v čele s „úprimným priateľom Československa“, Stalinom. A práve proklamovaný priateľský a ochranný pomer medzi ZSSR vzhľadom k ČSR mal v zmysle predikovania budúcnosti vyniesť Československo na cestu k prerodu starej spoločnosti na novú, čo malo vyústiť do podoby sľubovaného a ideológiou predpokladaného komunistického raja.³⁸

Ako je vidieť, jednotlivé časti ideologického programu nemusíme nutne vnímať len ako päťbodové vodidlo pre myšlienkový obsah plánovaných podujatí. Môžeme v nich objaviť i podávaný príbeh, ktorého samotné prerozprávanie a vyloženie prostredníctvom niekoľkých kultúrnych, športových a odborných podnikov bolo samo o sebe tým najdôležitejším posolstvom jesennej akcie. Bol to príbeh o prekrútenej minulosti Československa a potenciálnych hrozbách, ktoré sa pri nesprávnych (t.j. v tomto prípade protisovietskych) politických rozhodnutiach môžu zopakovať (Mníchov 1938, druhá svetová vojna....), ukazoval úlohy, ktoré pred spoločnosťou stoja a ktoré bolo vzhľadom k budúcnosti (rozmachu, prosperite a neskôr komunistickému raj) potrebné naplniť. Program mal prostredníctvom „sviatku“ oboznamovať občanov s novo utváranou realitou ČSR, zadefinovať vodcu a hybnú silu politických a spoločenských zmien v krajine, isté javy zdôrazniť či vysvetliť a neželané možné interpretácie z príbehu vylúčiť či ich aspoň zatlačiť do úzadia.

Tiež je zrejmé, že z troch plánovaných cieľov – prezentácia ZSSR, predstavenie ZČSP a nábor nových členov do organizácie, stoja posledná dva zmienené v absolútnom úzadí. Samotná existencia ZČSP a jeho úlohy na ceste budovania nového režimu sa v žiadnom zo spomenutých bodov nenachádzajú. Tým pádom odpadá aj tretia časť, ktorú malo Desať dní podchytiť – nábor nových členov do Zväzu. Do popredia teda vystúpil príbeh, a jedine príbeh o dvoch krajinách, vysvetľujúci ich minulý vzťah, (často umelé) historické prepojenie, reinterpretáciu historických udalostí a súvislostí, sľubnú budúcnosť ako odmenu, no najmä aktuálne požiadavky kladené učiteľom – ZSSR na svojho československého žiaka. Tiež tu

³⁷ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 21, s. 3.

³⁸ Mýtus o raji, ktorého korene treba hľadať v ZSSR, bol systematicky budovaný už od 30. rokov 20. storočia. (MACURA, Vladimír. Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře). Praha: Academia, 2008, s. 17.). S rozšírením komunistickej moci do novej krajiny sa sem preniesla aj vízia šťastnej budúcnosti, ktorá sa nestala len „možnosťou“, ale priamo povinnou súčasťou občianskeho uvažovania. Iná predstava o budúcnosti, prípadné obavy z nej, alebo rovno odvrátenie sa od nej – to všetko bolo neprijateľné a rovné zrade. Raj sa tak stal súčasťou budovateľského plánu, bol niečím, čo prísť muselo ako budúcnosť vopred určená a nevyhnutná. MACURA, ref. 37, s. 15.

nachádzame vysvetlenie ich novo vytváraného vzťahu a objasnenie, prečo je žiadúce a priam až nutné pestovať dobré vzťahy so ZSSR a ochotne sa podriaďovať hoc priateľskému, no nie rovnocennému vzťahu, na politickej, zahraničnopolitickej, hospodárskej, sociálnej, ideovej aj kultúrnej úrovni.

Po doriešení ideovej otázky 10 dní prišli na rad praktické záležitosti. Podoba vedenia príprav a zabezpečenia chodu osláv bola od začiatku viac-menej jasná ako pre ZČSP, tak aj pre KSČ. V prvom rade sa pristúpilo k zriaďovaniu zvláštnych sekretariátov, ktoré mali celú akciu riadiť. Tieto boli vytvárané najprv v samotnom ZČSP, ÚAV NF, v Slovanskom výbore a na ministerstve informácií a osvetly.³⁹ So vznikom koordinačných výborov pri ostatných inštitúciách s celonárodným pôsobením sa v tomto období ešte nerátalo. Ich úloha spočívala v aktívnej (no nateraz bližšie nešpecifikovanej) pomoci v organizovaní celoštátnych podujatí a v príprave menších, vlastných akcií, ktoré mali dotvárať kolorit osláv najmä na regionálnej úrovni.

Už v máji bola vytvorená základná paleta akcií, ktoré mali počas 10 dní prebiehať. Rozdelené boli na celoštátne, kam patrila manifestácia k VOŠR a pri jej príležitosti konaná štafeta Praha – sovietske hranice, ďalej rozvinutie masového vyučovania ruštiny, v rámci ktorého sa mali konať konferencie učiteľov ruského jazyka a mala byť vydaná nová, „masová“ učebnica ruštiny. K celoštátnym podnikom tiež patrila nábor do ZČSP a do Zväzu Sovietov a školenia už získaných členov ZČSP o ZSSR.⁴⁰ Zvlášť boli pripravené a prerokovávané akcie pre hlavné mesto republiky. Išlo najmä o výstavy sovietskej knihy a kultúry v Národnom múzeu, výstavu k obrane Leningradu a prezentovanie ukrajinského ľudového umenia, ďalej boli naplánované akcie v divadlách, koncerty a premiéry nových filmov. V športovej sekcii sa rátalo najmä s usporiadaním futbalového zápasu Sokola proti reprezentácii ZSSR, vedecká obec mala byť zapojená do konferencií vo viacerých sekciách: národno-hospodárska, kultúrnohistorická, agrobiológov a zvlášť sa mala konať veľká historická konferencia, na ktorej by sa podieľal Vojenský historický ústav, univerzitné pracoviská a Socialistická akadémia a hlavnou témou bola otázka Prvej republiky a jej vzťahu ku ZSSR.⁴¹ Začal sa aj proces propagácie 10 dní, ktorý zahŕňal vydanie propagačných pásov s heslami, plagátov na tému „Gottwald – Stalin“, tri série poštových známok, inštalovanie textových plagátov na verejných miestach s presným programom, vyhotovenie špeciálneho nákladu cigariet a zápaličiek s motívom 10 dní na baleniach, využitie rozhlasové vysielanie a filmové predstavenia v kinách ako propagačný prvok nových slávností⁴² a zabezpečiť Štátny film na nakrúcanie dokumentu o období 28. október až 7. november roku 1949.⁴³

³⁹ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. DČSSP: Rozhodnutí o konání akce, s. 4.

⁴⁰ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 38, s. 2.

⁴¹ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 38, s. 3. Tiež: NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 1. Svaz československo-sovětského přátelství, (adresované: Ústřední sekretariát KSČ, Praha – Na Příkopě I; datované: 13. 5. 1949).

⁴² NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, ar. j. 93, zv. 6. Pokyny k propagaci akce „10 dnů čs.-sov. přátelství“, s. 1-2.

⁴³ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Směrnice a oběžníky. K předběžnému návrhu akce. Příloha, nečíslované.

Na májových poradách sa tiež začalo po prvýkrát operovať s myšlienkou, že súčasťou osláv 10 dní bude aj organizovanie podpisovej akcie k zdravici pre Stalina pri príležitosti jeho 70. narodenín.⁴⁴ V tomto období sa však stále počítalo s dvoma oddelenými udalosťami – akciou 10 dní ako popularizáciou ZSSR skrz aktivity ZČSP a regionálne zložky školstva, ROH a rôznych záujmových organizácií, a oslavou okrúhleho výročia vodcu ZSSR, ktoré prebehne po vyše mesiaci od skončenia Dní. V prvej polovici júna sa začalo rátať s istým prienikovým bodom oboch. Tento moment sa naplno rozvinul až o ďalšie dva mesiace neskôr, no už na porade z 13. 6. 1949 bola vyslovená myšlienka,⁴⁵ že DČSP majú byť len úvodom, predohrou k oslavám narodenín, a práve narodeniny „generalissima“ budú po ideologickej stránke tou najväčšou oslavou československo-sovietskeho priateľstva.⁴⁶ Naďalej však platila téza vytyčujúca 10 dní, počas ktorých mali oslavy prebiehať a naďalej sa mali začínať 28. októbra.

V rozpätí mesiacov jún až koniec augusta sa doladzovali ďalšie detaily osláv, týkajúce sa najmä zabezpečenia a chodu podujatí. ZČSP žiadal prostredníctvom predsedu ÚAV NF o posúrenie KSCĽ ohľadom žiadosti o zapožičania niektorých prvkov fotografickej výstavy zo ZSSR, s divadlami sa prerokovával užší program a nasadenie nových sovietskych hier, riešil sa podrobný časový harmonogram osvetových prednášok na dni 1.-7. novembra, zaistoval sa zoznam „vhodných“ hier pre ochotnícke spolky či umelecké prevedenie textových a obrazových plagátov. Počas stretnutí sa začali ukazovať aj prvé úskalía plánov. Od tých menších, akými bol napríklad nedostatok papiera na tlač pokynov pre jednotlivé prípravné komisie a výbory, čo znemožňovalo efektívnejšie šírenie direktív medzi jednotlivými zložkami NF, Zväzu a regionálnymi pobočkami a museli byť nahradené ďalšími, duplicitnými schôdzami, kde boli informácie a nové pokyny vydávané slovne, až po tie závažnejšieho charakteru. Tie vyplávali na povrch až koncom leta 1949, konkrétne počas schôdze zástupcov ÚAV NF, predstaviteľov spoločenských organizácií združenými pod NF a zástupcov ZČSP.⁴⁷

Zasadnutie z 22. augusta začalo narážať na istý časový sklz, čo sa odzrkadlilo nielen následnom zhustení organizovaných stretnutí, ale aj v atmosfére, ktorou boli následné stretnutia sprevádzané. Archívne dokumenty v podobe zápisov z porád boli od tohto okamihu zbavené dlhých predhovorov na témy kladného vzťahu oboch krajín a významu československo-sovietskeho priateľstva a obsažnejšie po stránke konkrétnych návrhov na riešenie situácie a vzniknutých problémov. Počas diskusií vystupuje viacero prísediacích už nielen s otázkami, ale aj s poznámkami kritického charakteru voči nedoriešeným otázkam, oneskoreným

⁴⁴ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 42, nečíslované.

⁴⁵ Jej autor nie je známy, nakoľko sa zachovala len súhrnná správa zo zasadania Zväzu adresovaná ÚS KSCĽ, kde sa žiadne iné detaily k tomuto bodu nespomínajú.

⁴⁶ NAČR, f. ÚV KSCĽ 1945-1989, Masové organizace, ar. j. 250, zv. 1. Svaz československo-sovětského přátelství, s. 2. (adresované: Ústřední sekretariát KSCĽ, Praha – Na Příkopě I; datované: 13. 6. 1949).

⁴⁷ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Zpráva ze stranické porady, (nedatované; podľa časových údajov v texte sa dá odvodiť, že by malo ísť približne o druhý až tretí augustový týždeň), s. 2-3, s. 5.

dodávkam objednaného materiálu či problematickej komunikácie.⁴⁸ Takéto správanie sa dá veľmi ľahko pripísať na vrub nervozite, plynúcej z časového tlaku, najmä ak vezmeme do úvahy fakt, že dva mesiace pred otvorením osláv nemalo ústredie ZČSP ani ÚAV NF buď dostatočné alebo žiadne informácie o stave príprav osláv na regionálnej úrovni, pričom z vymenovaných organizácií a ich pobočiek je zrejmé, že nešlo o ojedinelé problémy, ale o záležitosť masovejšieho charakteru.⁴⁹

S tým ale zároveň súvisí otázka, ako je možné, že v systéme, ktorý budí dojem prepracovaného byrokratického podniku, kde sa každý návrh či minimálna zmena v programe prerokovávala a schvaľovala na viacerých úrovniach, zlyhávala komunikácia medzi centrom a regionálnymi jednotkami, ale aj medzi organizáciami navzájom. Problémy je možné pripísať viacerým faktorom. Jednak to bola stále predsa len nová pozícia ZČSP, ktorú v krajine zastával, pričom nejde ani tak o jeho zatiaľ iba ročné pôsobenie v českých krajinách a fakticky len pár mesačnú existenciu s celoštátnou pôsobnosťou.⁵⁰ V tomto období však ešte stále len vznikajú nové pobočky Zväzu, formuje sa jeho územné pôsobenie a na mnohých miestach je úplným nováčikom medzi inými, už fungujúcimi spolkami. Takéto postavenie nemusí byť na škodu, no nová organizácia s priberaním veľkého množstva členov nie je ani zárukou efektívnej komunikácie a vzájomnej koordinácie, nehovoriac o skutočnosti, že pri rýchlom raste členskej základne sa zrejme nekládol dôraz na organizačné zručnosti potrebných rozmerov či predošlé skúsenosti s usporiadaním podobných akcií. Takisto sa dá predpokladať, že účasť na zväzových aktivitách bola pre mnohých z nich čisto len formálnou záležitosťou a preto sa od otázok príprav veľkej akcie jednoducho dištancovali, prípadne zasielané direktíva z ústredia zámerne prehliadali či neriešili s patričným nasadením. Veď už len plánované zaškolenie nových a preškolenie už aktívnych členov počas plánovaných náborových akcií naznačovalo, že ZČSP nebol spokojný s niektorými svojimi štruktúrami a ich prácou a považoval za potrebné – pod rúškom ideologického dovzdelania – vzniknuté problémy riešiť.⁵¹

S možným podcenením celej situácie ide ruka v ruke aj jav zachytený na porade z augusta toho roku, ktorý upozornil na slabú mieru informovanosti o chystaných oslavách nielen medzi širšou verejnosťou, ale aj medzi organizátormi

⁴⁸ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. O konání akce státně-politické, s. 1, (datované 22. 8. 1949). NAČR, f. ÚAV NF 1948-1989, k. 23. Koordinace, nečíslované (datované 17. 8. 1949). NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 46, s. 3-4, s. 5, 7.

⁴⁹ Toto množstvo nie je možné presnejšie kvantifikovať, nakoľko správy z okresov a krajov buď vôbec nie sú dochované a je otázne, či vôbec vznikli – čo je väčšinový problém, alebo sa stretávame nanajvýš so slovným vyjadrením informácií skrz zástupcov organizácií a výborov na poradách. Tie sú však vyjadrené spôsobom, ktorý nám v presnejšom určení nijako nepomáha – vo všeobecnosti sa hovorí len o väčších problémoch, menšom oneskorení, potrebnom istom zlepšení stavu, o pozdvihnutí slabšej úrovne, zaškolení viacerých inštruktorov, maximalizovaní úsilia atď.

⁵⁰ V máji 1949 k spojeniu so slovenským Zväzom priateľov ZSSR, čím ZČSP nadobudol celoštátnu pôsobnosť. KNAPÍK, ref. 9, s. 886.

⁵¹ NAČR, f. . ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizácie, ar. j. 250, zv. 2. Nábor nových členů a stranické školení, nečíslované.

samotnými.⁵² Na tomto mieste sa opäť dostávame k úvahe, nakoľko teda bolo 10 dní akciou iniciovanou „zdola“ – z radov nadšencov ZČSP alebo či skutočne nešlo o podujatie nadiktované z vrchu, z radov samotnej KSČ.

Do celej záležitosti vstupuje ďalší významný prvok, ktorý sám o sebe vnáša do problému niekoľko podstatných otázok, zároveň však prináša aj isté riešenia, v tomto čase už mierne vyhrotenej situácie. Kým do dátumu 22. augusta 1949 sa stretávame s podobou 10 dní ako oficiálneho názvu akcie, ktorý zároveň prezrádza rozsah osláv vzťahu označovaného za priateľský, od 25. augusta 1949 sa z pôvodnej koncepcie 10 dní stávajú „len“ Dni československo-sovietskeho priateľstva (ďalej DČSP).⁵³ Zmena názvu nevyjadrovala iba úpravu pomenovania sviatku v zmysle jeho skrátenia, ale znamenala dosť rázny prerod akcie po stránke časovej a do istej miery aj ideovej. Od tohto okamihu sa počíta s trvaním osláv od 28. októbra (od dátumu 28. septembra dochádza k zmene na 2. november), s hlavným akcentom na obdobie 1.-7. novembra.⁵⁴ Oslavy VOSR už však nemali byť vyvrcholením samotných dní, ale len jedným z ich hlavných oporných bodov. DČSP mali ďalej voľne pokračovať celý november a vyvrcholiť pompéznymi oslavami Stalinových 70. narodenín, pripadajúcich na dátum 21. december. Z ani nie dvojtyždňového podniku sa tak razom stala takmer dvojmesačná záležitosť.

Presný dátum zrodu tejto myšlienky, ani popud, prostredníctvom ktorého k nemu došlo nie je možné celkom exaktne zmapovať a podložiť. Informácie o dôvodoch tak výraznej zmeny nie sú prítomné v materiáloch z porad ZČSP a ÚAV NF, ani z korešpondencie zachovanej medzi KSČ a Zväzom. Takisto sa nenachádzajú ani v agende krajských a okresných zložiek ZČSP, prostredníctvom ktorých sa vysvetlenia niektorých krokov a zmien dajú v iných záležitostiach spätne vystopovať. Zmenu vieme dosť dobre dátumovo ohraničiť, nevieme však na koho pokyn alebo akým konsenzom k nej došlo. O dôvodoch teda môžeme len polemizovať a to najmä na základe predpokladu, že zmena, nech už vyšla od kohokoľvek, so sebou nutne musela priniesť určité výhody, pokiaľ sa k tak nemalému kroku pristúpilo prakticky na poslednú chvíľu.

Jedným z plusov bol bezpochyby časový náskok, ktorý týmto organizátori získali. V posledných týždňoch narastali hlásenia o ťažkostiach s prípravami, o chýbajúcich odozvách na výzvy Zväzu či už z jednotlivých regiónov alebo z celých inštitúcií, čo pre udalosť, ktorá mala mať celoštátny charakter nebolo vôbec dobré. Práca, ktorá tak pred prípravnými výbormi – na niektorých úrovniach ešte stále nezriadenými – stála, musela aj pri najväčšom nadhľade vyvolávať minimálne obavu, či je vôbec reálne pripraviť celú akciu v primeranej kvalite a do stanoveného termínu. Navyše, nový režim sa chcel len sotva prezentovať – či už smerom navonok k ZSSR, ale aj dovnútra k československému občanovi – podnikom zvládnutým len z polovice, sprevádzaným chaosom, slabou účasťou,

⁵² NAČR, f. ÚAV NF 1948-1989, k. 24. Záznam z porady o prípravách „10 dnů čsp“ konané dne 22. srpna ve 14 hodin, s. 1. Pozri tiež: NAČR, ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 47, s. 1. NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizace, ref. 8, s. 2-3.

⁵³ NAČR, ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Zápis z porady o „Dnech československo-sovětského přátelství“, nečíslované, (datované: 25. 9. 1949).

⁵⁴ NAČR, ÚAV NF 1948-1955, k. 23, ref. 52, nečíslované.

regionálnou roztrieštenosťou. Ved' snahou musel byť práve opačný efekt – vyvolať zdanie jednoty a pripravenosti, bezchybnosti, veľkoleposti a stability. Z tohto pohľadu by pri zachovaní pôvodného plánu išlo teda skôr o risk, ktorý by mohol mať na celú vec výrazne negatívny dopad.

Ďalej, už v lete sa začalo ukazovať, že rozsah naplánovaných akcií je príliš široký a niektoré svojou početnosťou, trvaním alebo charakterom časový rámec desiatich dní jednoducho budú musieť buď prekročiť, alebo – a to aj napriek už začatým prípravám – budú skrátka zrušené.⁵⁵ Pritom nešlo vôbec o okrajové, druhoradé akcie DČSP. Dotýkalo sa to napríklad ľudových kurzov ruštiny, považovaných za základ Dní, ktoré síce mali začať v rozmedzí prvých novembrových dní, ale základný model výučby bol rozplánovaný ešte na niekoľko ďalších týždňov.⁵⁶ V prípade chystaných filmových podujatí sa zase hovorilo o potrebe navodenia diskusií ku kľúčovým snímkam so „silným budovateľským odkazom“, čo znemožňovalo ich vysielanie vo väčšom počte počas jedného dňa alebo v zhustenom slede za sebou, a vytváralo tak dopyt po istej časovej dotácii na rozpravu k ich námetom.⁵⁷

V súvislosti so spomenutým časovým deficitom v prípade realizácie plánu 10 dní by sa zrejme ukázal ako problémový aj bod usporiadania ďalších primárnych akcií, tentokrát ale nie z hľadiska časovej rozvláčnosti. Hlavná výstava, ktorej exponáty mal tvoriť z väčšej miery zapožičaný materiál zo ZSSR bola ohrozená z dôvodu prisľúbenia kúskov, ktorých dodávka nebola ešte stále záväzne potvrdená a to aj napriek opakovaným prosbám zo strany ZČSP.⁵⁸ Otázny bol aj príchod ľudového súboru, ktorého vystúpenia boli naplánované na dva až tri dni hneď v prvom týždni osláv pre početné obecnstvo hlavného mesta.⁵⁹

Za úvahu stojí aj fakt, nakoľko mohlo spojenie Dní s veľkou oslavou Stalinovho jubilea odpútať pozornosť od nie celkom zvládnutej propagácie osláv československo-sovietskeho vzťahu a jeho akcií, a preniesť tak hlavný záujem na podujatie konajúce sa až koncom decembra. Tu už ale treba vychádzať zo skutočností, ktoré sa objavujú až počas samotného priebehu osláv – v čase, kedy prichádzajú prvé hodnotiace správy z už prebehnutých prednášok, vystúpení a kultúrnych večerov. Výsledné čísla obsadených diváckych kresiel a poslucháčskych miest na niektorých z nich boli veľmi nelichotivé – účasť sa buď blížila nule alebo bola nulová.⁶⁰ Na druhej strane, vopred sa zrejme dalo len dosť ťažko predvídať,

⁵⁵ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizace, ref. 45. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. Koordinace, nečíslované, (datované 17. 8. 1949).

⁵⁶ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 69. Lidové kursy ruštiny!, s. 1-2.

⁵⁷ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, ar. j. 93, zv. 2. Organizační záležitosti Svazu k akci Dnů čsp 1949, s. 4.

⁵⁸ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, ar. j. 93, zv. 2. Organizační záležitosti Svazu k akci Dnů čsp 1949, s. 4. K prvej žiadosti Zväzu o zapožičanie výstavy pozri: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. DČSSP: Rozhodnutí o konání akce, s. 2.

⁵⁹ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, ref. 57, s. 5.

⁶⁰ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 17. Přednášková kampaň Rady žen na Ostravsku, s. 2. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1954, k. 17. Hodnocení průběhu oslav „Dnů československo-sovětského přátelství“, s. 2. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 17. Věc: K některým aspektům oslav na Královohradecku, s. 1, s. 3-4. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955. Zpráva SČSP k aktivitám II. púletí roku 1949, nečíslované.

ako isté podujatia dopadnú a skôr sa dá predpokladať, že usporiadatelia s podobnými scenármi nerátali. Svedčia o tom zabraté priestory väčších rozmerov určené pre vyšší počet účastníkov (podniková jedáleň, kinosála, obradná miestnosť NV atď.) zívajúce prázdnotou.⁶¹

Postaviť do centra pozornosti decembrové narodeniny vodcu východného bloku na úkor DČSP ale rozhodne nemohlo byť na škodu. Pokiaľ tu nebola istota bezchybného prevedenia Dní, bolo rozhodne lepšie urobiť z plánovaných podujatí len akýsi predstupeň narodenín „generalissima“ a hlavné slovo prenechať 21. decembru. Napojenie Dní na oslavy narodenín Stalina nepredstavovalo žiadne problémy ani z ideového hľadiska, práve naopak. Priame zahrnutie osláv jeho osoby pod DČSP umožnilo spojiť akciu budovania kultu osobnosti Stalina v Československu s budovaním kultu celého ZSSR v krajine. V prípade príprav Stalinových narodenín zohral pravdepodobne svoju rolu aj fakt, že sa ČSR plánovalo opierať o postupy ostatných krajín a „inšpirovať“ sa ich krokmi pri organizovaní jednotlivých zložiek osláv, akými bolo rozposielanie zdravíc, darčeková akcia a ďalšie. Navyše, ZČSP sa so vznikom tzv. „vládnej komisie na prípravu osláv 70. narodenín J. V. Stalina“ na konci septembra 1949 dostalo nemalej pomoci.⁶² Od okamihu jej vzniku sa začínajú prelínať akcie vyhlásené k DČSP a akcie prislúchajúce k oslavám Stalinovej 70-tky. To zabezpečilo prerozdelenie časti kompetencií a úloh medzi obe organizačné jednotky a prinieslo tak akúsi recipročnú pomoc medzi oboma prípravnými subjektami osláv. A to až do tej miery, že v istých okamihoch je len ťažko rozlíšiteľné, kto je hlavným organizátorom a garantom toho ktorého podujatia.

Koncom augusta sa zmenila aj frekvencia stretnutí organizačného výboru ZČSP – schôdze sa konali každý týždeň.⁶³ Nie je celkom jasné, či sa periodicita porád zvýšila na základe pretransformovania sa sviatku z desiatich dní na takmer dva mesiace, čo si nutne vyžiadalo zmeny v časovom harmonograme pripravovaných podujatí, alebo to vyvolal blížiaci sa termín začiatku osláv, prípadne či a aký podiel v tom mali spomínané organizačné problémy. Jednoznačne však môžeme konštatovať, že sústredenie väčšieho počtu stretnutí do kratších časových intervalov muselo mať pozitívny vplyv na každú z vymenovaných možností.

Vyššie spomínané vyčkávanie na odobrujúcu alebo zamietavú odpoveď od ÚS KSČ ohľadom prípravy jednotlivých bodov osláv pretrvalo aj v tomto období. Tu by sa však dalo ešte skôr očakávať, že veci predtým dohodnuté a odsúhlasené nebudú podliehať opätovnému schváleniu stranou a to najmä v záležitostiach, ktoré sa zdajú byť priam triviálne⁶⁴ a neboli tak zásadného charakteru, že by o nich nedokázal rozhodnúť Zväz sám. Nepredstavovali totiž žiaden vážnejší zásah ani do ideového programu, neznamenali výraznejšie navýšenie finančných nákladov na oslavy a nemohli ani predstavovať reálne ohrozenie programovej zložky

⁶¹ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 17. Prednášková kampaň Rady žien na Ostravsku, s. 2. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, ref. 59, nečíslované.

⁶² NA ČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 19. Zápis o prvej schůzi vládní komise pro koordinaci oslav 70. narozenin generalissima Stalina, s. 1.

⁶³ Za mesiac september to boli dátumy: 7., 12., 21. a 28. 9. 1949.

⁶⁴ Akékoľvek malé nuansy v heslách, doplnenie nápisu na sériu plagátov, zmena v poradí vystupujúcich v kultúrnej zložke programu atď.

Dní v zmysle vypustenia kľúčových akcií alebo prílišného nahustenia konaných podujatí. Opak bol však pravdou. Častejšie stretnutia prípravnej komisie nemerili nič na zaužívanom postupe potvrdzovania či zamietania návrhov, zvyšuje sa akurát frekvencia komunikácie so straníckymi orgánmi, vyjadrujúcimi sa buď k jednotlivým bodom alebo k návrhu ako celku.

V nasledujúcich týždňoch došlo k zmenám v časovom harmonograme osláv, upravený bol ideologický rámeč a niektoré body hlavného i doplnkového programu. V tomto období bol vyvíjaný aj väčší nátlak na efektívnejšiu kooperáciu medzi jednotlivými zložkami NF, čo sa následne odrazilo i do narastajúceho počtu korešpondencie vymieňanej medzi jednotlivými subjektami. Okolo priprav osláv sa aktivizuje inštitúcia tzv. inštruktorov⁶⁵ – medzičlánku zdokonaľujúceho komunikáciu medzi ústredím a regiónmi a plniaceho funkciu školiacich pracovníkov v otázkach prípravy, zabezpečenia a správneho vykonanie konkrétnych úloh týkajúcich sa DČSP.⁶⁶ Zriaďované boli ďalšie prípravné komisie osláv na úrovni podnikov, škôl a kultúrnych ustanovizní, čo prinieslo istú zmenu voči plánom z jari 1949, kedy sa rátalo len s niekoľkými komisiami hlavných orgánov podieľajúcich sa na príprave DČSP a ich regionálnymi jednotkami. Obrat je opäť možné pripísať najmä snahe zefektívniť proces priprav a rozdeliť povinnosti medzi viaceré menšie organizačné tímy, ktoré budú po preškolení schopné prevádzať nariadenia a ustanovenia týkajúce sa osláv aj na regionálnej úrovni, kde až doteraz príprava nového „sviatku“ pokrývala. A i keď režim inklinoval skôr k centralistickým modelom v riadení akýchkoľvek záležitostí, v tomto prípade sa dali skĺbiť oba záujmy dohromady. Prenesenie časti povinností spojených so zabezpečením osláv totiž neznamenal reálne posilnenie kompetencií vzdelávacích inštitúcií, výrobných podnikov či osvetových rád. Tie ostávali len vykonávateľmi

⁶⁵ Tento názov nie je počas celého obdobia priprav osláv v r. 1949 jednotný – nikde sa nazývajú prípravnými komisiami, inde organizačnými odbormi, prípadne výbormi. Nakoľko ale mali tie isté kompetencie a povinnosti, predpokladám, že išlo stále o tie isté orgány, len vždy s iným, zatiaľ nezjednoteným názvom.

⁶⁶ Pozícia inštruktorov existovala v rámci KSČ už od roku 1948. V straníckom aparáte boli radení pod jednotlivé oddelenia, kde pôsobili ako radoví pracovníci, referenti. Mali na starosti jednu alebo viac inštitúcií, priamo spravovaných alebo spadajúcich do zodpovednosti daného oddelenia. Pôsobili na nižších úrovniach straníckej hierarchie – na krajoch a okresoch, kde inštruovali platených pracovníkov strany (teda nie volených funkcionárov), ako pracovať s uzneseniami a smernicami ÚV, sekretariátu alebo predsedníctva. Zamerali sa tiež na dohľad na prácu straníckych funkcionárov a na náležitú činnosť straníckych orgánov a organizácií, čím sa mali výrazne podieľať na udržiavaní vnútrostraníckej disciplíny. V jednom oddelení pôsobilo aj niekoľko referentov – inštruktorov. Do inštruktorského systému, vytvoreného podľa sovietskeho vzoru, boli zároveň na prelome 40. a 50. rokov vkladané nemalé nádeje, ako do mechanizmu posilňujúceho a zefektívňujúceho priamy dohľad z hora. Základná myšlienka inštruktáže, prezentovaná ako „informačná a kontrolná chrbtica strany“ bola jednoduchá, centralistická – z centra, cez kraje a okresy, až do základných organizácií strany sa mali prenášať príkazy nielen administratívnou formou, ale tiež prostredníctvom osobného jednanja – inštruktáží. Viac: KAŠKA, Václav. Síť vazeb a způsoby vyjednávání uvnitř KSČ po únoru 1948. Rekonstrukce osobních kontaktů mezi funkcionáři KV KSČ Brno a OV KSČ Brno I. v letech 1948–1952. In KOCIAN, Jiří et al. Bolševismus, komunismus a radikální socialismus VI. Praha: Dokořán, 2009, s. 138–173.

nariadení prichádzajúcich „z hora“ a aj naďalej plne podliehali záverom smerníc, v prípade potreby doplnených výkladom špeciálne zaškolených inštruktorov.⁶⁷

Ako výstup z predošlých porad vznikajú tzv. „Smernice ku akcii DČSP“ – vôbec prvý záväzný materiál pre celé územie ČSR k oslavám, obsahujúci základné pokyny, program a priebeh Dní, ktorý zo stretnutí organizačného výboru osláv, začatých ešte v apríli 1949, vzišiel.⁶⁸ Ich distribúcia do okresov a následné preposielanie do obcí bolo prísne kontrolované, čo malo zrejme zamedziť už zmieneným problémom predchádzajúceho obdobia, kedy ich zaslanie na nižší územný celok bolo častokrát posledným známym, vystopovateľným krokom.⁶⁹ Po vydaní Smerníc sa zvýšila aj frekvencia zasadaní krajských a okresných prípravných výborov, ktorá svojou intenzitou kopírovala stretnutia ÚAV NF a ZČSP. Porady, konajúce sa jedenkrát týždenne za prítomnosti predsedu prípravného výboru mali na starosti najmä kontrolu plnenia uznesení a revíziu výsledkov inštruktáží na obciach.⁷⁰

Na sklonku septembra bola myšlienka prepojenia osláv Dní s oslavami Stalinovej 70-tky podporená vznikom tzv. „vládnej komisie na prípravu osláv 70. narodenín J. V. Stalina“ (ďalej vládna komisia). Ustanovená bola uznesením vlády z dňa 27. septembra 1949 a to za účelom koordinácie akcií, usporiadaných pri príležitosti DČSP a narodenín „generalissima Stalina“.⁷¹ V oficiálnych správach však nachádzame istý časový nepomer. Podľa správy sekretariátu vládnej komisie sa prvá schôdza konala už 25. septembra, teda ešte dva dni pred jeho oficiálnym vznikom. Je preto celkom možné, že komisia skutočne vznikla skôr a to práve vďaka činnosti niektorej z mimovládnych inštitúcií, pričom neskoršie uznesenie vlády predstavovalo len oficiálne odobrenie jej činnosti.⁷² Nakoľko aj ďalšie dokumenty z dielne ZČSP pojednávajúce o spolupráci s vládnu komi-

⁶⁷ Potreba bližšieho objasnenia materiálov a pokynov bola zaznamenaná smerom zhora aj zdola. V prvom prípade išlo o snahu organizátorov detailne pretlmočiť niektoré zámery a vysvetliť určité body, a to najmä vtedy, ak sa jednalo o ideologické otázky jednotlivých akcií. K druhému prípadu dochádzalo z dôvodu nejasností organizátorov na úrovni obcí, škôl, podnikov atď., alebo vtedy, pokiaľ bola poskytnutá istá miera voľnosti pre tieto jednotky – napr. v zmysle výberu, ktoré sprievodné akcie budú popri hlavnej ponuke podujatí usporiadané. Vtedy sa inštruktori stávali akýmsi odobrujúcim orgánom. Navrhovali, ktorá z alternatív bude vhodnejšia či v akom duchu ju prezentovať. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 110. Z porady inštruktorů ke Dnům ČSP, s. 2. Tiež: NAČR, f. ÚV KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – Ideologické odd., zv. 15, ar. j. 88. K státně-politické akcií DČSSP, s. 3. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 110. Záznam z porady inštruktorů ze dne 3. září 1949. Důvěrné, nečíslované. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 110. Inštruktorům v 2.-3. týdnu října 1949, s. 1-2.

⁶⁸ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 24. Všem přípravním výborům Dnů československo-sovětského přátelství akčním výborům Národní fronty, národním výborům, orgánům Svazu československo-sovětského přátelství. Směrnice pro Dny československo-sovětského přátelství.

⁶⁹ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 110. Záznam z porady inštruktorů konané dne 17. září 1949 v 9. hod., (nečíslované).

⁷⁰ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 70. K některým otázkám „Dnů čs.-sovětského přátelství“, s. 1, s. 3-4. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 24. Všem krajům! Z porady složek sjednocené NF ke Dnům československo – sovětského přátelství, s. 7.

⁷¹ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 19, ref. 61, s. 1.

⁷² NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 19. Zpráva sekretariátu vládní komise pro koordinace oslav 70. narozenin J. V. Stalina, s. 1-2. Pozri tiež: KOURA – KOUROVÁ, ref. 5, s. 186.

siou o konkrétnom dátume jej vzniku mlčia,⁷³ je potrebné sa uspokojiť s klade-
ním jej počiatkov na koniec septembra, teda niekedy k dátumom okolo 25.-27.
septembra.

Zatiaľ čo pri snahe o presnejšie datovanie vzniku si pramene protirečia, v ob-
lasti jej členov panuje zhoda. Počet členov ani personálne obsadenie komisie sa
počas jej existencie nijako nemenilo. V jej čele stál minister informácií a osvety,
Václav Kopecký, ďalšími členmi boli Alexej Čepička a Zdeněk Nejedlý. V koor-
dinačnom výbore zasadali námestník predsedu vlády Viliam Široký, minister do-
pravy Alois Petr (počas neprítomnosti zastúpený svojim námestníkom Karolom
Bezkom), minister techniky Emanuel Šlechta, minister sociálnej starostlivosti
Evžen Erban, námestník ministra vnútra E. Polák či námestník ministra národ-
nej obrany Jaroslav Procházka. Za mimovládne organizácie boli prítomní Václav
Cipro (Ústredná rada odborov), tajomník ÚAV NF Jan Felcman, generálny tajom-
ník ZČSP Jan Sládek, Václav David (poslanec Národného zhromaždenia), Štefan
Rais (kancelária prezidenta republiky) a Josef Krosnář ako námestník primátora
hlavného mesta Prahy.⁷⁴ Vo vládnej komisii teda KSČ oficiálne zastúpenie ako
vedúca strana štátu nemala. Jej vplyv je ale možné odvodiť od personálnej účasti
v podobe jednotlivých členov, ktorí uplatňovali stranícku vôľu prostredníctvom
pôsobenia na ministerských postoch a v príslušných masových organizáciách.
Dosah KSČ na vládnu komisiu je teda viac než zřejmý. No podobne, ako v prí-
pade prípravy DČSP budila dojem, že stojí v úzadí a všetku moc a rozhodova-
nie prenecháva v rukách zástupcov „ľudu“, organizovaných v NF. Takýto postoj
mohol vyvolávať ilúziu plurality, ale aj proklamovanej ľudovosti osláv.

Archívne materiály z tohto obdobia svedčia o tom, že oba organizátorské cel-
ky sa po celú dobu priprav schádzali oddelene a každý z nich prerokovával veci
v rámci svojich kompetencií a záujmov.⁷⁵ Na počiatku ich koexistencie to však
nebolo úplne jasné. Už veľmi skoro sa začalo ukazovať, že ak má byť docielená
ideová prepojenosť a organizačná nadväznosť oboch podujatí, bude potrebná ur-
čítá miera vzájomnej kooperácie. Tá bola v istom rozsahu zabezpečovaná pros-
tredníctvom korešpondencie, ale najmä skrz vydávané obežníky, zápisy z porád
a informačné správy oboch jednotiek. Nie je celkom možné vylúčiť ani osobné
stretnutia medzi niektorými ich členmi za účelom poskytnutia si informácií o sta-
ve priprav a ďalších postupoch, ale ak takéto schôdzky aj prebehli, archívne pra-
mene sa o nich nezmieňujú. Z preskúmaných dokumentov sa nedá jednoznačne
potvrdiť – ale ani vyvrátiť – že existoval aj iný spôsob ich komunikácie. Vrcholné

⁷³ Prvýkrát jej existenciu reflektujú až na svojom októbrovom zasadaní. NAČR, f. ÚAV NF 1948-
-1955, k. 69. Ze zasedání přípravných výborů ke Dnům čs.-sov. ořátelství, s. 1. Tiež: NAČR, f. ÚV
KSČ 1945-1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, ar. j. 93, zv. 2. Organizační záleži-
tosti Svazu k akci Dnů čsp 1949, s. 1-2.

⁷⁴ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 19., ref. 61, s. 1-4. Tiež: NA ČR, ÚAV NF 1948-1955, k. 19, ref. 71,
s. 1, s. 3-4.

⁷⁵ Kým pri schôdzach prípravných výborov DČSP je problematickejšie zistiť, koľko stretnutí sa
presne uskutočnilo, v prípade vládnej komisie sú všetky z nich doložené správami 4-členného
sekretariátu (zloženého zo zástupcov Úradu predsedníctva vlády, generálneho sekretariátu
ÚAV NF, sekretariátu Ústrednej rady odborov a ministra informácií a osvety) a tak je číslo záve-
rečnej správy o činnosti vládnej komisie – 13 schôdzí v období od 25. septembra do 21. decem-
bra – dobre verifikovateľné. NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 19, ref. 71, s. 1.

prepojenie medzi oboma – KSČ, taktiež priamo nevytvorilo priestor pre diskusiu o záležitostiach DČSP alebo Stalinovej 70-tky. Na žiadnej z celoštátnych porád sa fenoménu osláv nevenovala hlbšia pozornosť.⁷⁶ Prípady konzultovania jednotlivých krokov ohľadom realizácie slávností pretrvali aj naďalej, pripomienky k úmyslom a záverom vládnej komisie však nie sú také zreteľné ako v prípade aktivít ZČSP. To sa dá jednoducho pripísať skutočnosti, že kým nad Zväzom a jeho pobočkami strana len držala patronát, komisia ňou bola priamo infiltrovaná. Právania a názory vládnej garnitúry tak boli predkladané priamo jej členmi a preto zaniká potreba kontrolovať návrhy a plány písomnou formou.

Okrem organizačných záležitostí prípravných tímov prišlo aj k silnému ideovému spojeniu DČSP s osobou Stalina. To bolo už od začiatku myšlienky dať obe slávnosti dohromady akési automatické a prirodzené. Dni už nemali byť len oslavou údajne oddávna budovaného a – podľa sovietskmi preferovaného chápania svetových dejín – históriou predurčeného vzťahu medzi oboma krajinami. Do popredia sa dostala osoba „generalissima“ Stalina ako hýbateľa udalostí či priam dejín, ako človeka, ktorému sa podarilo zavŕšiť spojenecký akt medzi ČSR a ZSSR a priviesť tak ďalšiu z krajín na tú „správnu“ cestu – cestu budovania socializmu.⁷⁷ Takáto interpretácia bola zároveň plne v zhode s vtedy budovaným kultom osobnosti Stalina.⁷⁸

⁷⁶ NAČR, f. KSČ – Celostátní porady 1945-1990, ar. j. 41-44, zv. 4.

⁷⁷ K životu a kariére J. V. Stalina napríklad: BABEROWSKI, Jörg. Rudý tero: dějiny stalinismu. Praha: Brána, 2004, 221 s. BALÁZS, Apor et al. The leader cult in Communist Dictatorship: Stalin and the Eastern Block. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004, 309 s. BOOBYER, Philip. The Stalin Era. London: Routledge, 2012, 272 s. BULLOCK, Alan – NOVÁK, Vlastimil. Hitler a Stalin: paralelní životopisy. Plzeň: Mustang, 1995, 1029 s. GOTTFRIED, Tod. The Stalinist Empire. Brookfield: Twenty-First Century Books, 2002, 127 s. KERR, Walter B. „Obyčejný“ Stalin. Praha: BVD, 2006, 212 s. LITERA, Bohuslav. Formování stalinského mocenského systému: k problému tzv. sebedestrukce bolševiků 1928-1939. Praha: Historický ústav AV ČR, 2003, 342 s. MALIA, Martin E. Sovětská tragédie :dějiny socialismu v Rusku v letech 1917-1991. Praha: Argo, 2004. 566 s. MEDVEDEV, Žores Alexandro. Neznámý Stalin. Bratislava: Slovart, 2006, 340. PRIESTLAND, David. Stalinism and the Politics of Mobilisation: Ideas, Power and Terror in Interwar Russia. Oxford: Oxford University Press, 2007, 487 s. RADZINSKI, Edvard Stanislavovič. Stalin: zevrubný životopis založený na nových dokumentech z ruských tajných archivů. Praha: Mladá fronta, 1998, 525 s. REIMAN, Michal. Lenin, Stalin, Gorbačov: kontinuita a zlomy v sovětských dějinách. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1991, 213 s. SERVICE, Robert. Stalin: A Biography. London: Pan, 2005, 736 s. TUCKER, Robert C. Stalin jako revolucionář: 1879-1929: studie dějin a osobnosti. Praha: BB Art, 2003, 462 s. TUCKER, Robert C. Stalin: revoluce shora 1928-1941. Liberec: Dialog, 1995, 498 s. VALACH, Milan. Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu. Všeň: Grimmus, 2009, 406 s. VEBER, Václav. Stalinovo imperium: Rusko 1924-1953. Praha: Triton, 2003, 167 s.

⁷⁸ Slovník sociologických pojmů charakterizuje kult ako formu ritualizovaného správania, objavujúcu sa v náboženskom i svetskom živote, zahŕňajúcu tri roviny: objekt uctievania, jedincov, ktorí daný objekt uctievaajú a sériu rituálne prevádzaných úkonov, prostredníctvom ktorých je pieta vyjadrovaná. Medzi ne môžu patriť modlitby, obeť, divadlo, tanec, spev a hudba. Kultové správanie je vždy spojené s využívaním symbolov – či už ide o určité prírodné a geografické pozoruhodnosti ako vodné toky, kopce a posvätné stromy, alebo o symbolické predmety, obrazy atď. Rituál uctievania máva presne vymedzený čas – sviatok, v ktorom pravidelne a cyklicky prebieha. Má jasne stanovené pravidlá a zväčša je vedený vopred vybranými osobami. (JANDOUREK, Jan (ed.). Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada Publishing a. s., 2012, s. 136). Vo všeobecnosti ho teda môžeme považovať za zbožštenie určitej osoby, ktoré je sprevádzané

Systematické budovanie kultu osobnosti bolo jednou z metód totalitných režimov využívanou na mobilizovanie podpory širokých mas spoločnosti voči politickému zriadeniu a jeho autoritami prevádzaných rozhodnutí v širokej škále verejného života, neraz zasahujúceho i do privátnej sféry jednotlivca.⁷⁹ Rozvíjanie kultu osobnosti v ZSSR sa v 20. storočí viazalo k dvom osobám. Po smrti Lenina v roku 1924 jeho popularita prudko vzrástla. Jeho účelové vykresľovanie ako hrdinu revolúcie našlo podobu v rôznych prostriedkoch a formách vtedajšej doby: či už išlo o články v novinách, skladané básne, písané knihy, projektované sochy. Postava Lenina opradená skrásľujúcimi historkami o jeho činoch a zámeroch priam predkladala ľudu záväzok pokračovať v jeho „revolučnom diele“, prehľbovať a uchovávať jeho odbojný odkaz. Pre Stalina, označujúceho seba samého za Leninovho pokračovateľa, bol tento kult v podstate nesmierne prospešným. Stačilo naň vhodne nadviazať a strhnúť na seba želanú pozornosť ako na nasledovníka pokrokového myslenia a konania. Už v roku 1924 vznikol a bol šírený slogan „Stalin je Leninom dneška“, v 30. rokoch podporovaný obrazom záchranca socialistických myšlienok navzdory nepriateľským činom kapitalistických elementov. Popularita, stavaná propagandou a prezentujúca nehynúci portrét hrdinu zobrazovaného v kruhu jednoduchých ľudí, mu vtlačala charakteristiky Stalina – robotníka, Stalina – roľníka, Stalina – priateľa sovietskych detí a mládeže atď. Ešte stále bol vykresľovaný ako obyčajný človek neobyčajného ducha, odetý v civilnom oblečení a fajčiari neodmysliteľnú fajku. Túto tradíciu sčasti narušil koniec 30. rokov a najmä koniec druhej svetovej vojny, kedy sa jeho podobizeň mení na rozhodného „generalissima“, ešte stále však cítiaceho s bežným, radovým občanom.⁸⁰ Domáce, no najmä svetové dianie ale čoraz viac nahrávali vsa-

---

nadmernou oslavou jej charakterových črt a vykonaných činov. Daná osoba spravidla nepodlieha kritike, pretože je považovaná za neomylnú, priam ideálnu. Vďaka tejto charakteristike požíva množstvo výsad a na pomyselných pyramíde spoločenskej hierarchie stojí na jej samotnom vrchole. Ako absolútny ideál je zároveň pre bežného človeka nedosiahnuteľná, nadprirodzene schopná, inteligentná až predvídajúca. Je prototypom neobmedzenej moci a sily, vďaka čomu jej prináleží vodcovská pozícia. Z tohto postavenia má právo urobiť čokoľvek, pretože sa verí, že je to tak správne. Aj zásluhou takejto charakteristiky je možné preniesť definíciu kultu uctievaní osoby od kmeňových spoločenstiev cez autokratov ríš až do totalitných režimov 20. storočia. Takto chápaný kult osobnosti sa po druhej svetovej vojne rozšíril do tzv. ľudovodemokratických a socialistických štátov východnej a strednej Európy, kde dochádzalo k riadenému preberaniu kultu osobnosti Stalina, ale tiež k tvorbe rôznych miestnych kultov. Okrem európskych krajín boli výraznými príkladmi kultu osobností aj v komunistických režimoch Ázie. RANDÁK, Jan. Kult osobnosti. Úvaha nad jeho vymezením a miestem v politických vyprávěních a mýtech. In: Kult osobnosti. Praha: ČVUT, 2007, s. 5.

Tie sa neraz odzrkadlili v bohatom slávnostnom živote krajiny, uctievaním dátumy narodení (prípadne úmrtia) alebo získaní dôležitých štátnych funkcií popredných politických činiteľov alebo vládcov. OLŠÁKOVÁ, Doubravka. Pohyblivé svätky – Kalendáre a významná výročia let 1945-1960. In: Dějiny a současnost, 2008, ročník 4, č. 8. Dostupné na internete: <<http://dejiny.nln.cz/archiv/2008/8/pohyblive-svatky->

⁷⁹ Viac ku kultu osobnosti: BONES, Christopher. *The Cult of the Leader: A Manifesto for More Authentic Business*. 2012, 296 s. DAVIES, Sarah. *Popular Opinion in Stalin's Russia: Terror, Propaganda and Dissent*. Cambridge University Press, 1997, 236 s. VLČEK, Eduard. *Geneze kultu osobnosti a jeho státoprávní aspekty*. Právnické sešity 88. Brno: Masarykova univerzita, 1994, 48 s.

⁸⁰ PHILLIPS, Steve. *Stalinist Russia*. Heinemann, 2000 s. 122-123.

deniu na jednu jedínú osobu ako na stelesnenie samotného štátu.⁸¹ Preferovaný postoj, šíriaci sa po roku 1945 aj do ostatných krajín pod vplyvom ZSSR, mal na domácej pôde dobrú východiskovú pozíciu. Ruský ľud, naučený stáročia prejavovať lojalitu krajine skrz bohom vyvoleného panovníka len prešiel na glorifikáciu trochu iného lídra a v pozmenenej mocensko-spoločenskej situácii.⁸²

Československu nebol fenomén preukazovania úcty výnimočným osobám nijako cudzí, a to či už išlo o historickú tradíciu uctievania si tzv. národných hrdinov, prirodzene spojenú s posilňovaním národnej identity a štátnosti,⁸³ alebo o skladanie honoru politickým vodcom v blondelovskom zmysle.⁸⁴ V prípade ČSR a Stalina však išlo o akéhosi „dovozového“ hrdinu. Osobne nebol s územím republiky spätý ani nacionálne, ani ako osobnosť priamo pôsobiaca na jej politickej scéne, prípadne v iných oblastiach verejného života. A hoci jeho sláva – a s tým spojená aj určitá obľuba – na konci druhej svetovej vojny prudko vzrástla, dialo sa tak naprieč nemalou časťou Európy a pod vplyvom výnimočných udalostí, ktoré so sebou vojnový konflikt svetového rozmeru priniesol. Obraz generalissima sa stal všeobecne uznávaným a vo väčšej či menšej miere sa tešil vážnosti a úcte, no k zavedeniu kultového správania v krajinách sovietskeho vplyvu to malo ešte stále ďaleko. Jeho vytvorenie však bolo priam nevyhnutné najmä v prípade, keď sa mala stať práve táto osobnosť ústrednou postavou politického mýtu.⁸⁵

⁸¹ BONES, ref. 78, s. 17.

⁸² PHILLIPS, ref. 79, s. 123.

⁸³ O potrebe vytvárania vlastných hrdinov ako jedného zo symbolov národa pozri: ŠKVARNA, Dušan. Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied UMB, 2004, 130 s.

⁸⁴ Za politického vodcu je považovaný najmä charizmatiký typ politika, ktorý vystupuje do popredia v kľúčových dejinných okamihoch konkrétnej spoločnosti, alebo ho takéto okamihy priamo „vytvoria“. Jeho pôsobenie môže byť spájané s vyššou silou – božím zámerom, zákonitosťou dejín, historickou spravodlivosťou atď., a nezriedka môže pretrvať aj v mierových, pokojných časoch. BLONDEL, Jean. Political leadership – Towards a General Analysis. London: Sage, 1987, s. 116. K fenoménu vodcovstva, jeho rovinám, charakteristikám a podobám pozri viac: FRIČ, Pavol et al. Vůdčovství českých elit. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, 296 s.

⁸⁵ Politický mýtus tak môže byť definovaný aj ako spoločnosťou všeobecne prijímaný ideologický príbeh, zameraný na minulé, súčasné alebo vopred predpovedané politické udalosti, ktorý je zároveň prijímaný spoločnosťou ako všeobecne platný. FLOOD, Christopher G. Political Myth: A Theoretical Introduction. London: Garland, 1996, s. 44.

Pre mýty v politickom prostredí je jednotiacim prvkom snaha o vytváranie istých zovšeobecnení, ktoré skutočnosť buď zjednodušujú, alebo si zámerne vyberajú a zaostrujú len na takú časť reality, ktorá je schopná posilniť budovanú pozíciu politického lídra. Tvorba a následná reprodukcia takýchto mýtických príbehov sa postupne stáva pevnou súčasťou daného politického prostredia, pričom niektoré z vytvorených mýtov pretrvávajú dlhodobejšie, iné zanikajú v zhode s aktuálnymi potrebami režimu. SVILIČIĆ, Nikša – MALDINI, Pero. Political Myths and Totalitarianism: An Anthropological Analysis of Their Causal Interrelationship. In Coll. Antropol. 2014, ročník 38, č. 2, s. 729.

Politické mýty pritom bývajú vystavané na emotívnom základe a ich nositeľom sú vybrané jazykové prostriedky, najmä metafory. Charteris-Black vo svojej práci uvádza tzv. Edelmanovu typológiu politických mýtov. 1. Mýtus konšpiratívneho nepriateľa – je typický najmä pre pravicové politické strany a spočíva v predstave existencie nepriateľskej skupiny, ktorá je značne negatívne naladená voči „domácej, našej“ spoločnosti a svojím počínaním sa jej chystá škodiť. 2. Mýtus chrabrého lídra – predstavuje statočného vodcu, láskavo sa správajúceho k domácomu obyvateľstvu, má ochránarske sklony a je odvážny. Ako príklad uvádza napr. postavu

Prostredníctvom politického mýtu je možné vysvetľovať rozmanité dejinné i súčasné spoločensko-politické javy a udalosti, a interpretovať i nepopulárne alebo už na prvý pohľad pochybné opatrenia ako rozhodnutia neomylného vodcu. Politický mýtus tiež umožňuje jednoduchšiu manipuláciu so spoločnosťou a za týmto účelom býva konštruovaný tak, aby slúžil skupine ovládajúcich na úkor ovládaných.⁸⁶ Tvorcovia mýtu sú zväčša v nejakom spojení so zbožštenou postavou – pokrvnom, straníckom alebo národnom – alebo sa aspoň pohybujú v jej blízkosti a môžu z uctievania profitovať. Obraz vodcu – „Boha“⁸⁷ je vďaka splynutiu s nastavenou ideológiou všadeprítomný, čo v praxi vidieť na jeho častom vyobrazovaní na plagátoch, fotografiách, v učebniciach, v písaných textoch beletrie a vedeckých dielach. Jeho meno zaznieva z premenovaných ulíc či závodov, jeho podobizeň sa usádza na umeleckých predmetoch výtvarného či sochárskeho umenia. Zdobí poštové známky a špeciálne edície zápalkových škatuliek⁸⁸ – je skrátka prítomný v každodennom svete človeka – či už na pracovisku, na ulici alebo priamo v domácnosti. A práve prenesenie Stalina do všedného dňa každého československého občana, jeho glorifikácia a zastrešenie širokého diapazónu rozhodnutí ešte stále relatívne novej politickej moci pod meno neomylného vodcu, bolo aj naďalej jednou z priorit ideológov režimu.⁸⁹ Sviatok, spájajúci sa s kľúčovým hrdinom východného bloku, na to poskytoval viac než vhodný priestor.

Oddelenie osláv DČSP od Stalinových okrúhlych narodenín postupne strácalo jasné línie a to až do tej miery, že čoskoro prestalo byť zrejmé, ktoré z plánovaných akcií majú oslavovať československo-sovietske priateľstvo, a ktoré sa mali konať na počesť sedemdesiatin vodcu východného bloku. V tomto prípade je však možné držať sa základnej „trojky“ DČSP z roku 1949, podľa ktorej mali primárnu oporu osláv DČSP tvoriť akcie: Ľudové kurzy ruštiny, Štafeta československo-sovietskeho priateľstva a návšteva sovietskej delegácie ČSR.⁹⁰ Tieto, na rozdiel od ostatných, boli jasne charakterizované ako podujatia usporiadané k DČSP a zároveň sa v ich príprave vládna komisia nijako neangažovala. Dá sa teda povedať, že až so vznikom vládnej komisie a zhrnutím osláv Stalinovej 70-tky do DČSP, dostali tieto svoju definitívnu podobu a jasné temporálne vymedzenie.

Pre oslavy „československo-sovietskeho“ priateľstva roku 1949 sa v danom okamihu definitívne skončilo obdobie početných zmien a korekcií, ktoré prípravy na vôbec prvý sviatok vzťahu oboch krajín sprevádzali. Po nejasnostiach

---

J. F. Kennedyho. 3. Mýtus jednoty – charakteristický je pre politickú ľavicu. Ide o presvedčenie, že skupina musí bezhranične poslúchať svojho vodcu a obetovať sa preňho, a to celé v záujme vyššej veci – napríklad víťazstva nad spoločným nepriateľom. CHARTERIS – BLACK, Jonathan. Politicians and rhetoric: the persuasive power of metaphor. Palgrave, 2011, s. 24-26.

⁸⁶ RANDÁK, ref. 77, s. 13.

⁸⁷ Viac o prvkoch náboženstva v kultovom správaní politických štruktúr: MAIER, Hans. Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 134 s.

⁸⁸ NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23, Dny československo-sovětského přátelství!, nečíslované, (bod Propagace).

⁸⁹ NAČR, ÚV KSČ, Ústřední výbor 1945-1989, Praha – Ideologické odd., sv. 49, ar. j. 414. Státně politické akce, s. 11.

⁹⁰ NAČR, f. ÚV KSČ 1945-1989, Masové organizácie, ref. 8, s. 2. Tiež: NAČR, f. ÚAV NF 1948-1955, k. 23. DČSSP: Rozhodnutí o konání akce, s. 2-4.

organizačných, ale najmä časových došlo k ustáleniu predstavy o podobe, dĺžke a náplni slávností. Dostali svoju pevnú štruktúru a charakter, na ktoré nadväzovali aj nasledujúce roky, vtedy už len s malými obmenami. Tie sa týkali najmä časového rámca. Od roku 1950 sa celé podujatie tradične začínalo 7. novembra, teda na výročie VOSR. Jeho zakončenie bolo prenesené na 5. december – deň upomínajúci na vyhlásenie stalinskej sovietskej ústavy z roku 1936. Od roku 1952 sa záver akcie odohrával vždy 12. decembra, teda na výročný dátum podpísania Zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci z roku 1943. Z „Dní“ priateľstva sa dva roky po ich premiére stali oslavy s názvom Mesiac československo-sovietskeho priateľstva a vytvorili tak tradíciu, ktorá pretrvala až do pádu komunistického režimu.